

Oktatáspolitikai javaslatok az ellenzéki pártok számára

Készült az ELEGY Oktatáspolitikai Szakbizottság megbeszélései alapján

Tartalom

Az Oktatási Szakbizottság összetétele és munkamódszere

1. Helyzetkép

- 1.1. Oktatási egyenlőtlenségek
- 1.2. A társadalmi változásokhoz való alkalmazkodás
- 1.3. A technológiai és a munkaerő-piaci változásokhoz való alkalmazkodás
- 1.4. A globalizáció és a klímaváltozás által okozott kihívások
- 1.5. Felsőoktatás
- 1.6. Felnőttkori tanulás
- 1.7. Oktatáspolitikai alkotás
- 1.8. Az elmúlt 10 év változtatásai közül elfogadható mozzanatok

2. A javasolt oktatáspolitikai általános keretei

- 2.1. Fő célok
- 2.2. A javaslatok közötti választást orientáló oktatáspolitikai alapelvek

3. Javasolt oktatáspolitikai beavatkozások

- 3.1. Rendszerszintű beavatkozások
- 3.2. Egyes problématerületekhez kapcsolódó célzott beavatkozások
- 3.3. A javasolt beavatkozások megvalósítása előfeltételét képező intézményi változtatások

Az Oktatási Szakbizottság összetétele és munkamódszere

Az oktatáspolitikai Szakbizottság (OSZB) munkájában részt vettek az ellenzéki pártok képviselői (az LMP kivételével), a Civil Közoktatási Platform (CKP) képviselői, valamint az egyes témák tárgyalásához az OSZB szakmai vezetői által meghívott szakértők. Az OSZB munkáját Nahalka István és Radó Péter irányította: moderálták az OSZB üléseit, előkészítették az egyes témák tárgyalását segítő részanyagokat és a viták és írásban elkészített vélemények alapján véglegesítették azokat. A felsőoktatás és a felnőttkori tanulás témáiban a javaslatokat viszont más, részben az OSZB munkájában is résztvevő szakértők munkacsoportokban alakították ki.

1. Helyzetkép

1.1 Oktatási egyenlőtlenségek

A magyar iskolarendszer azok közé tartozik, amelyekben a legerősebb az összefüggés az iskolai tanulók társadalmi háttérének jellemzői és a tanuláskoruk eredményessége között. 2018-ban, a PISA vizsgálatban a szövegértés kompetenciája fejlettségének mérésében részt vevő 77 ország közül Magyarországon volt a második legnagyobb mértékű a teszteredmények és a szociális helyzetet mérő mutató (ESCS index) közötti összefüggés. Magyarországon az ezen összefüggéssel mérhető oktatási

egyenlőtlenségek mértéke 2010 óta folyamatosan növekszik. Az Országos Kompetenciamérés adatai is világosan mutatják, hogy 2017-ben a 6., 8. és 10. évfolyamokon erősebb volt az összefüggés a teszteredmények és a családi háttér között, mint 2010-ben ugyanezen évfolyamokon, s a diákok 6. és 10. évfolyamok közötti előrehaladása során is egyre erősebbé válik az esélyegyenlőtlenség.

A korai iskolaelhagyók arányának tekintetében az Európai Unió a megelőző 20 évben számottevő fejlődést mutatott, uniós szinten 17-18%-ról mára 10%-ra csökkent az arányszám. Magyarországon 2004 és 2010 között az arányszám csökkent, azóta kis „hullámzásokat” produkálva ismét növekszik, jelenleg 12% körüli.

A felsőoktatásba bejutók létszáma 2019-ig mintegy egynegyedével csökkent, amit 2020-ban újabb, az előző évhez képest 12%-os csökkenés követett. A demográfiai hatásoktól megtisztított mutatók, így a teljes felsőoktatási részvétel is drasztikus csökkenést mutatnak. A hallgatói létszám csökkenése elsődlegesen a szociálisan hátrányos helyzetben levő rétegek kiszorulásával következett be, ami abban is megmutatkozott, hogy a kormányzati intézkedések nyomán a korábbiakhoz képest csökkent azok aránya, akik a szakképzést is nyújtó középiskolákból nem a szakmájuknak megfelelő területen tanulnak tovább. Az Orbán-kormányok felsőoktatás-politikája következtében a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek aránya a felsőoktatásba bejutók körében 2012-2017 között 7,4%-ról 1%-ra csökkent. A felsőoktatás mára gyakorlatilag elvesztette mobilitási csatorna-szerepét, azt, hogy a társadalmi előrejutás fontos segítője legyen.

Az esélyegyenlőtlenséggel kapcsolatos helyzet súlyosságát, valamint a központi oktatási kormányzás tehetetlenségét hűen demonstrálta a COVID-19 járvány hazai kormányzati kezelése. Civil szervezetek által végzett felmérések kb. 20-25%-ra teszik azon tanulók arányát, akik döntően digitális kommunikációs eszközök hiánya miatt, vagy az iskolai távolléti oktatás szervezésének jelentősebb hiányosságai következtében nem, vagy csak kis mértékben tudtak részt venni az online oktatásban. Ők „természetesen” elsősorban a hátrányos helyzetű gyerekek, fiatalok.

Magyarországon a közoktatásban kiemelkedően nagy a szelekció mértéke. A PISA vizsgálatok világosan megmutatták, hogy az OECD-t, vagy az európai országokat tekintve a tanulók teszteredményeiben mutatkozó különbségeket rendszeresen nálunk magyarázzák a legnagyobb mértékben az iskolák közötti különbségek. Ez a tény a középfokú oktatás intézményrendszerének jelentős széttagoltságát tükrözi, más eredmények, így például a TIMSS vizsgálat adatai azonban azt is megmutatják, hogy már a középfok előtt, 4 és 8. évfolyamokon is rendkívül erős a szelekció a magyar oktatásban. Az Országos Kompetenciamérés teszteredményeit tekintve kimutatható, hogy a 8. évfolyamot jellemző szelekció nem elhanyagolható mértékben nőtt 2010 és 2017 között. Az adatok tanúsága szerint a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók iskolák közötti eloszlása is még egyenetlenebbé vált.

A cigány gyerekek szelekciója, vagyis egyes térségekben, egyes iskolákban a nagyobb születési aránnyal nem magyarázható, növekvő létszámarányuk régóta jól ismert folyamat. Az ún. gettóiskolák (amelyekben a cigány tanulók többségben vannak) számaránya az általános iskolák körében 2008 és 2018 között nagy mértékben növekedett.

A szelekciót brutális mértékben növelő tényező az iskolák egy jelentős hányadának egyházi kezekbe adása volt. Az egyházak kétféle módon is komoly szerepet játszottak a szelekció növekedésében. Egyrészt a legtöbb esetben az adott településen magukhoz vonzották a „felsőbb társadalmi rétegekhez” tartozó családokat, és ezzel az adott településen egy a korábbinál szelektivebb iskolarendszer jött létre. Másrészt azokban az esetekben, amikor az adott egyház nem ezt a szerepet játszotta, hanem kifejezetten a hátrányos helyzetű, és/vagy roma tanulók iskoláit hozta létre, a másik póluson ugyan, de ismét szelektív intézmények fenntartását vállalta, ezzel is növelve a szelekciót. Kirívó jelensége az egyház oktatási szerepvállalása növekedésének, hogy 2017-re már 134 településen csak egyházi fenntartású általános iskola működött, e helyeken lényegében lehetetlenné téve, hogy valaki helyben, saját lakóhelyén érvényesítse világnézetileg semleges oktatáshoz fűződő alapvető jogát.

A magyar oktatásirányítás 2010 óta a gyakorlatban szinte csak olyan területet is érintő intézkedéseket hozott, amelyek növelték az iskolai esélyegyenlőtlenségeket. Mindenekelőtt az oktatási intézmények és a pedagógusok szakmai autonómiájának minimálisra szűkítése akadályozta meg, hogy a rendszerben megszülessenek és elterjedjenek azok az innovatív megoldások, amelyek jelentős mértékben előre mozdíthatnák az egyenlőtlenségek csökkentésének ügyét. Ehhez járult hozzá az önkormányzati iskolák közvetlen állami fenntartásba vétele, ezzel a helyi közösségek esélyegyenlőtlenségei csökkentésében játszott szerepének a kiiktatása.

A kormányzat érvei hamisak azzal kapcsolatban, hogy az oktatási rendszerben bekövetkezett egységesítő és centralizációs folyamatok az esélyegyenlőtlenségek csökkentését szolgálják. Például a mindenkinek ugyanazt részletesen és nagy tömegben előíró tantervek (Nemzeti alaptanterv és kerettantervek) kialakítása gyakorlatilag megbénítja a személyre szóló, differenciált oktatás kialakítását, ezért valójában nem csökkenti, hanem növeli az egyenlőtlenségeket. Az egységes állami intézményfenntartás esélyegyenlőséget formáló hatása is illúzióknak bizonyult.

A Fidesz-KDNP kormányok fokozatosan megszüntették az Országos Oktatási Integrációs Hálózatot, illetve az annak keretében szervezett Integrációs Pedagógiai Rendszer támogatását leállították. Maga az oktatáspolitikai ismerte el, hogy a 2012-ben létrehozott Híd-program tévedésnek bizonyult. A szakképzés átalakításával az érettségit nem adó középfokú iskolákba járó, egy adott évfolyam mintegy 15-20%-át kitevő tanulók munkaerőpiaci esélyeit jelentős mértékben csökkentette az ilyen iskolák oktatási rendszerének átalakítása, amely során az általános műveltséget formáló tantárgyak óraszámja a korábbinak a töredékére csökkent.

Szükséges a vizsgarendszer reformja, mert különösen az érettségi (a szakképzésben bevezetett új vizsgarendszerben számos pozitívan értékelhető innováció történt) a mai formájában szakmai, pedagógiai alapjait (mérés jellegét) tekintve komoly problémákat vet fel, számos pontján igazságtalan, illetve a társadalmi értelemben hátrányos helyzetű fiatalok tanulási esélyegyenlőtlenségét eredményező folyamatok betetőzése.

A felsőoktatásban való továbbtanulást nehezítette a hátrányos helyzetű tanulók számára az önköltséges képzési helyek arányának növekedése. A meritési bázis beszűküléséhez a keretszám-csökkentésen és a fizetős képzések arányának nagyarányú növekedésén túl hozzájárult a szociális támogatások szerepének csökkenése, valamint az is, hogy a nagyobb településeken működő felsőoktatási intézmények látogatása a nem helyben lakó hallgatók számára számottevő többletköltségekkel jár (lásd étkezési költségek, utazási költségek és főként lakhatási költségek). E költségek jelentős mérsékléséhez nem nyújtanak kellő segítséget a kollégiumi férőhelyek.

1.2A társadalmi változásokhoz való alkalmazkodás

A közoktatásba belépő tanulók száma az elmúlt három évtizedben folyamatosan csökkent. Demográfiai előrejelzések szerint a régió többi országához hasonlóan a következő évtizedekben az iskoláskorú népesség további csökkenése várható, az évszázad közepéig a közoktatási tanulólétszám körülbelül a jelenlegi létszám ötödével csökken majd.

Az évente az oktatásba belépő tanulók számának csökkenése több szempontból is alkalmazkodásra kényszeríti az oktatási rendszert. Az iskoláskorúak egész népességen belüli arányának folyamatos csökkenése és a munkapiac erőteljes átrendeződése miatt a teljes népesség iskolázottságának formálása szempontjából már nem működőképes a hagyományos alulról építkező („front-loaded”) logika, az ezzel kapcsolatos politikáknak egyre inkább a felnőtt népesség átképzésével és továbbképzésével kell operálniuk. Ennek következtében a közoktatásnak minden eddiginél fontosabb funkciója a későbbi tanulás szempontjából kiemelkedően fontos kompetenciák fejlesztése. A magyar felnőtt lakosság részvétele a felnőttkori tanulásban nemzetközi összehasonlításban igen alacsony. Ennek egyik oka a nagyon fejletlen alapkészségekkel rendelkezők magas aránya, amit az is bizonyít, hogy nem átképezhető, munkájukat elvesztő, s ezért betanított munkát vállalni kénytelen

szakmunkások nagyon magas számban szorítanak ki a munkaerőpiacról semmilyen szakmai végzettséggel nem rendelkező embereket. Hosszabb távon az ezzel összefüggő problémákat jelentős mértékben súlyosítja majd a különböző kompetenciaterületeken kudarcot valló 15 évesek arányának megugrása az elmúlt évtized első felében.

A prognosztizált demográfiai változások alapján az várható, hogy az oktatás szereplőinek érdekeit és viselkedését továbbra is erősen meg fogja határozni a közoktatási rendszer zsugorodása. A rendszerváltás után a 20 főnél kisebb csoportlétszámokkal működő iskolák számaránya folyamatosan nőtt, ami az oktatáspolitikai diskurzusban – részben indokolatlanul – a kisiskolák problémájaként jelent meg. A 2010 előtti évtizedekben viszont működtek azok a pénzügyi ösztönzők, melyek az iskolákat fenntartó önkormányzatokat kapacitásaik csökkenő tanulólétszámhoz igazítására kényszerítették. Ezzel magyarázható, hogy miután 2006-tól a kormányzat folyamatosan csökkentette az önkormányzatok költségvetési támogatását, azok – egyéb eszközök mellett – iskolák összevonásával vagy bezárásával igyekeztek költségvetésük egyensúlyát biztosítani. Ennek hatására a magyar közoktatás hagyományosan alacsony, leginkább a diák-tanár aránnyal mérhető hatékonysága valamelyest javult. A 2010 utáni évtizedben azonban a leírt finanszírozási ösztönzők megszűntek, a közoktatásra fordított erőforrásokkal gazdálkodó önkormányzatokat kiszorították, ezért a kapacitások és a tanulólétszám közötti feszültség fennmaradt, sőt, kis mértékben ugyan, de a hatékonyság tovább romlott.

A nagyon alacsony csoportlétszámok léte nem egyszerűen finanszírozási hatékonyság kérdése, az szétsugárzó hatása miatt rombolja az oktatás minőségét és méltányosságát is. A szükségtelenül magas humán erőforrás és működési kiadás igény magas szinten tartja a fajlagos költségeket, ami lehetetlenné teszi az elsősorban a pedagógusfizetéseknek a diplomás átlagbértől való elmaradásában megnyilvánuló alulfinanszírozottság hosszabb távon is fenntartható megszüntetését. A növekvő pedagógushiány körülményei között elkerülhetetlen az indokolatlanul alacsony létszámú csoportok nagy számával összefüggő finanszírozási és pedagógusellátási problémák megoldása. E racionalizálást a pedagógushiány probléma fokozódása valószínűleg kikényszeríti.

Sajátos gondot jelentenek a kisiskolák. Kétségtelen, hogy magasak a fajlagos költségek, az átlagosnál is nehezebb a megfelelő pedagógusellátás biztosítása, illetve a szelekció, a szegregáció is hatványozottabban jelentkezik ezekben az intézményekben. A „fűnyíróelv” működtetése, vagyis a kisiskolák automatikus megszüntetése azonban kétélű fegyver. Erős helyi érdekek fűződhetnek a község iskolájának megtartásához, a kivételt nem ismerő megszüntetés komoly ellenállással találkozna az ország számos pontján. A szegregáció jelenléte esetén azonban a lépést mindenképpen meg kell tenni, a szegregációval élesen szemben álló oktatáspolitikai számára e tekintetben nem lehet kivétel. Ugyanakkor mérlegelni kell, hogy vajon a kisiskolák megszüntetésével mekkora megtakarítás érhető el, át kell gondolni, hogy – a szegregációs eseteket leszámítva – nem éri-e meg az országnak a kis iskolák, legalább az alsó tagozatok megtartása. Mindezekon kívül a döntések során érdemes mérlegelni azt is, hogy az iskolák megújulásához a legkülönbözőbb tanulástámogató szakmai kompetenciák erőteljes gazdagítására van szükség, melyek csak részben teremthetők meg iskolák közötti hálózatok és fenntartói társulások segítségével.

A népesség korösszetételének változása mellett a közoktatási rendszerre nagy nyomást gyakorol a népesség vándorlása is. Például, az elmúlt évtized során a történelmi léptékben is igen jelentős kivándorlás hatására nagy nyomás nehezedik az oktatásra, hogy az pótolja a hiányzó szakmunkásokat.

Az oktatás problémáinak egy jelentős része nem mért tanulási eredményekkel, hanem az oktatás szocializációs hatásával függ össze. Ezek egyike az a probléma, hogy a fiatalok gondolkodásában a demokratikus és antidemokratikus attitűdök jól megférnek egymás mellett. A középiskolában tanuló nemzedék erős többsége elfogad egy olyan autokratikus rendszert, melynek élén egy általuk elfogadott erős vezető áll. Az oktatás demokratikus politikai szocializációs képessége elsősorban az intézményi működés, valamint a nyílt, a normativitást és az indoktrinációt messze elkerülő, a tanulók saját értékrendszerét, normáit, világképét konstruáló tevékenységét ösztönző nevelés szocializációs

hatásán múlik. Az előbbi az intézményi működés, az utóbbi a pedagógiai praxis demokratizálását igényli.

Ehhez hasonló probléma a fiatalok körében a környezettudatosság, a fenntarthatóság elvei melletti kiállás relatív gyengesége. Szocializációs értelemben e probléma erősen összefügg a társadalmi szolidaritás értékeivel; a szolidaritás a demokratikus attitűdöknek is egyik kulcseleme. A magyar társadalom diverzitáshoz való viszonya napjainkra kórosan elutasítóvá, intoleránssá vált. Ez óriási probléma a hétköznapi életben az egyének, kisebb közösségek szintjén, és nagyon komoly társadalmi, politikai kockázatot jelent a tömeges manipulálhatóság miatt. Az intézményes nevelés tehát különösen nagy hangsúlyt kell, hogy helyezzen a bármilyen csoportalapú előítéletesség és diszkrimináció folyamatának tudatosítására, illetve az emberi méltóság tiszteletén alapuló bánásmódra. Fontos példaként említhető, hogy nem maradhat reflektálatlan a nemek közötti esélyegyenlőtlenségeket megalapozó, a nemi identitásuk vagy szexuális orientációjuk alapján valamely kisebbséghez tartozó csoportokkal szembeni, a menekülteknek nyújtott segítséget és általában a migrációt elutasító attitűdök problémája.

A magyar közoktatás a globalizáció miatt egyre jobban felértékelődő készségek fejlesztése terén – mint amilyenek a nyelvtudás, s különösen az angol nyelvtudás, valamint a digitális kompetenciák – nemzetközi összehasonlításban nagyon gyenge teljesítményt nyújt. Ami a fenntarthatóságot szolgáló nevelést illeti, az a cél, hogy a tanulók képesek legyenek összekapcsolni egymással a társadalmi, a gazdasági és az ökológiai jelenségeket, alig valósul meg. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a hagyományos, és még mindig magát mereven tartó hazai tantárgyi struktúra, egyáltalán, a tantárgyak és csak azok tanításához való erős ragaszkodás ennek az igénynek lényegében ellentmond. A megfelelő tartalmak megjelenése ezért ma még csak a tanórákon kívüli nevelés színterein számottevő, ezért a hatás kicsi. A fenntarthatóság pedagógiájához köthető Magyarországon elérhető oktatási programok nem terjedtek el a kellő mértékben.

1.3A technológiai és a munkaerő-piaci változásokhoz való alkalmazkodás

Bizonyos munkáltatói csoportok rövid távú érdekeinek kiszolgálása jegyében a kormányzat csökkentette a tankötelezettség idejét, újra három évesre rövidítette a szakmunkásképzést, a szakközépiskolákban pedig az érettségi vizsga idejére tolta vissza a szakmai vizsgák teljesítését. Mindennek következtében a szakmunkásképzésben a szakmaválasztás időpontját előre hozta 14 éves korra, és a szakképzés mindegyik középfokú oktatási formájában csökkentette a közismereti órák számát. aminek következtében jelentős mértékben lerövidült az alapképzettség és adaptív készségek fejlesztésére fordítható idő, csökkent az átlagosan az oktatásban töltött idő és – a korábbi évtizedek javuló adataival szemben – gyors ütemben és erőteljesen csökkent a 17 és 18 éves korcsoportok részvétele az oktatásban. Az alapvetően elhibázott szakképzés politikát a szakmunkásképzésben az ágazati alapozás és a technikumokban a közismereti óraszám visszaállításával 2020-ban a kormányzat részlegesen visszafordította. Az alapképzettség fejlesztésére fordítható idő növelése, a lemorzsolódás csökkentése és a szakképzés rugalmassága érdekében bevezetett újszerű lehetőségek (orientációs évfolyam, műhelyiskola, az ösztöndíjak kiterjesztése a technikumra és az összes szakmára, a rész-szakképesítés megszerzésének kötelezettsége, újfajta együttműködések a vállalkozásokkal, tantervi előírások oldása) használatában azonban az elszármított, előkészítetlen bevezetés miatt nem egyértelmű. A hároméves szakmunkásképzés továbbra sem ad lehetőséget az alapképzettség megszerzésére. A szakmaszerzés utáni nappali érettségi vizsga lehetőségének megszüntetése és a technikai érettséginek a 13. évfolyamos szakmai vizsgához kötése pedig szűkíti a szakképzésben tanulók lehetőségeit. Továbbra sem állnak rendelkezésre megfelelő lehetőségek az SNI tanulók továbbtanulásához. Összességében az elmúlt tíz év során oktatási részvétel tekintetében a magyar közoktatás az ezredforduló körüli évek szintjére lépett vissza.

Miközben a gazdasági-társadalmi változások az európai országokban új felsőoktatási expanziót kényszerítettek ki, a magyar kormányzat különböző adminisztratív és finanszírozási korlátozásokkal az

évtized elején csökkentette, azóta pedig alacsony szinten tartja a felsőoktatásba belépők számát. Ennek hatására - kiegészülve a felsőoktatás merítési bázisának csökkenésével – csökkent a diplomát szerzők aránya is. A diplomások iránti kielégítetlen kereslet növekedését nem csupán a magas hozzáadott értékű munkát végezni képes munkaerőigény növekedése generálja, de az elmúlt évtized során nagy számban külföldre távozott diplomások pótlásának kényszere is.

A magyar közoktatás mért tanulási eredmények tekintetében is gyenge és romló színvonalon biztosítja a jövő változásaihoz való egyéni alkalmazkodást lehetővé tevő kompetenciák és adaptív készségek fejlesztését. Az ezredforduló utáni évtized mérései szerint az alapvető kompetenciák terén valamivel a fejlett országok átlaga alatt, stagnáló színvonalon teljesítettünk. A 2010 utáni gyökeres oktatáspolitikai fordulat 2011 és 2015 között mindenre kiterjedő közoktatási rendszerátalakítást vont maga után, ami azonnali és nagyon jelentős minőség- és teljesítményromlást okozott. 2015-re a magyar közoktatás teljesítménye súlyos mértékben leszakadt a lengyel, cseh vagy osztrák közoktatás teljesítményétől. A 2018-as PISA mérések eredményei szerint az évtized második felében a teljesítmények romlása megállt, a magyar tanulók átlagos teljesítménye pillanatnyilag egy a korábbinál jóval alacsonyabb szinten látszik stabilizálódni. Az adaptív és a munkapiaci belépéshez szükséges készségek fejlesztése tekintetében a magyar közoktatás relatív teljesítménye az alapkompenciákkal összefüggésben mérthez képest is alacsonyabb. A 2015-ös PISA vizsgálat eredményei szerint például a magyar tanulók együttműködésben zajló problémamegoldással kapcsolatos készségei Európai összehasonlításban a leggyengébbek között voltak. A 2012-es PISA vizsgálat eredményei szerint a résztvevő európai országok közül a magyar tanulók digitális eszközökkel mért szövegértési kompetenciái voltak a legalacsonyabban fejlettek, vagyis digitális kompetenciáik egy jelentős szeletéről derült ki, hogy nem megfelelő színvonalon fejlett. Összességében mindez azt bizonyítja, hogy a közoktatás alkalmazkodása az új elvárásokhoz nem történt meg, melynek következtében a magyar tanulók által az iskolában megszerzett tudás folyamatosan leértékelődik.

A rendszerváltás utáni két évtized négy tantervi reformja, illetve közülük három által megvalósított liberalizáció nem vezetett a magyar közoktatásban uralkodó ismeretközpontúság megváltoztatásához, ami máig akadályozza a korszerű pedagógiai elvek gyakorlati érvényesülését. Számos más ok mellett a pedagógiai szakma képviselői közül sokak szerint – miközben az állítás vitatott – ehhez hozzájárult, hogy az általános iskolák szabályozásában nem történt meg egységes kompetencia alapú kimeneti minimumkövetelmények rögzítése. A 2010 utáni oktatáspolitikai fordulat következtében, amely a készen kapott ismeretek megtanulását tekintette a tanulás elsődleges céljának, a tartalmi szabályozás visszatért az államszocialista rendszer központi előíró-listázó tanterveihez. A tantervekkel kapcsolatos megnyilvánulások nagy része továbbra is arról szól, hogy milyen tananyagot és milyen mennyiségben tanítsanak az iskolában a pedagógusok, vagyis a szakma nagy része képtelen kitörni a mindent előíró, a végletekig részletező, listázó központi tantervek bűvköréből. Szinte egyáltalán nem jut szerephez a korszerű pedagógia által preferált szemlélet, amelyben egyáltalán nincs szó részletes, listázó előírásokról a központi tantervben, s amely nézet szerint a pedagógusok számára – az egységesség szükséges mértékének előírásán túl – a legteljesebb szabadságot kell adni a tanulókhöz igazodó, személyre szóló oktatás kialakításában.

A jelenlegi kormányzat tanulásközpontú oktatáspolitiká helyett tanításközpontú politikát folytat, amely a központi tantervekkel, az egyentankönyvekkel, a pedagógusok és tanulók túlterhelésével, valamint a tanulást és oktatást segítő szakmai szolgáltató rendszer szinte drasztikus leépítésével teljesen felszámolta a készségek fejlesztéséhez szükséges, személyre szabott módon differenciáló tanulási környezetek kialakításának a lehetőségét. Az iskolák közötti verseny fenntartásával, az iskolákon belül a pedagógusok közötti együttműködés legyengítésével, az intézményi kompetenciakészletek elszegényítésével és hagyományos gyárszerű tanulószervezési eljárások bebetonozásával a kormányzat tartósítja azt a rendszert, amely a tanulási élmények gazdagítása helyett az iskolák specializálódásán alapszik. Más szavakkal: a magyar közoktatási rendszer nem a tanulók közötti, hanem az iskolák közötti különbségekre épít, ami egyetlen tanuló számára sem biztosítja az adottságainak, tehetségének megfelelő fejlődés lehetőségét.

1.4A globalizáció és klímaváltozás által okozott kihívások

Mind a globális világban való eligazodást/boldogulást, mind a fenntarthatóságot szolgáló nevelés esetében a nevelés céljait eluralják az egyén közvetlen környezetében végzett, környezetet óvó magatartása elsajátításának céljai (amelyek természetesen részei kell, hogy legyenek a nevelésnek), és sokkal kevésbé játszik szerepet a világ és a szűkebb környezet társadalmi, gazdasági, ökológiai problémái mélyebb okainak vizsgálata, a kritikus véleményalkotás és cselekvés kialakítása.

A pedagógiai tevékenységnek csak szűk körben válnak részeivé globalizációval és fenntarthatósággal kapcsolatos tartalmak. Akadályt jelent az oktatási tartalom NAT-ban és kerettantervekben történő részletes és túlterhelő, ám témánk tartalmait csak nyomokban hordozó előírása. (A fenntarthatósággal, környezeti neveléssel kapcsolatos elemek megjelenése szemben a globalizációhoz köthető tartalmakkal erőteljesebb a központi tantervekben, és a kimenetet leíró standardokban, követelményrendszerekben, miközben részletes előírásuk diszfunkcionális.) A globalizált világra való felkészítés pedagógiájának Magyarországon egyáltalán nincs intézményes kutatási-fejlesztési bázisa. A fenntarthatóság pedagógiájával kapcsolatban is csak valamivel jobb a helyzet (néhány műhelyben részfeladat, néha indulnak célzott kutatási, fejlesztési pályázatok, illetve ide sorolhatók még az OFI-ban menedzselte „Zöld óvoda” és „Ökoiskola” mozgalmak).

Magyarország a fejlett országokhoz viszonyítva sokkal kisebb mértékben vesz részt az oktatás globalizációs folyamataiban. Rendkívül ritka más országokban bevált oktatási megoldások, fejlesztések hazai adaptációja, a magyar neveléstudomány és általában a pedagógiai szakma nemzetközi szakmai folyamatokba való beágyazottsága a szükségletekhez mérten csekély mértékű. A nemzetközi szervezetekben zajló elemzések, kutatások és fejlesztések eredményeinek oktatáspolitikai felhasználására alig akad példa. Gyakorlatilag megszűnt az „oktatási piac”, így az ágazatban működő multinacionális vállalkozások technológiai fejlesztés és beruházási tőke biztosítás szempontjából fontos magyarországi piaci megjelenése is minimális mértékű. Bár az elmúlt három évtizedben e tekintetben is történtek jó irányú változások, a hazai felsőoktatási intézmények nemzetközi felsőoktatási mobilitásba való bekapcsolódása sokkal nagyobb mértékű kellene, hogy legyen.

Súlyos gondjaink vannak az idegen nyelvek tanulásával, különösen jelentős hátráltató tényező, hogy még mindig kevesen tudnak a nemzetközi életben jól használható szinten angolul. Bár a problémával már több kutatás is foglalkozott, ma sem tudjuk pontosan azonosítani az okokat, és így a probléma megoldását célzó oktatáspolitikai cselekvés sem lehet tudatos.

Az oktatásnak – nyilván a rendkívül szoros „kézben tartás” eredményeként is – egyáltalán nincs lehetősége arra, hogy a jelenlegi kormánypolitika, a propaganda határozottan globalizáció-ellenes, hazug „népnevelő hatását” ellensúlyozza (EU-ellenesség; a multinacionális nagyvállalatok „eltakarítása” egyes ágazatokból; az Európai Unió tagországainak nagy többségét jellemzőtől élesen eltérő menekült- és bevándorláspolitikák stb.).

A globalizáció folyamatait, világát úgy ismertetjük meg a következő nemzedékekkel, hogy ők a megismerendő világban már nagyon sok vonatkozásban benne élnek, bizonyos elemeit jobban ismerik, mint tanáraik, tanítóik. Olyan pedagógusokkal tesszük ezt, akik alig-alig tanultak valamit magáról a jelenségvilágról, és különösen arról, hogy a nevelés folyamataiban miképpen lehet viszonyulni ehhez a kérdéshez.

1.5 Felsőoktatás

A kétezres évek közepén bevezetett "bolognai" reform lehetőséget jelentett arra, hogy a felsőoktatás választ adjon a tömegessé válás által támasztott kihívásra, de ez a lehetőség Magyarországon jórészt kihasználatlanul maradt. Megfelelő érdekeltségek híján a felsőoktatási szféra jelentős része a tartalmi változásoktól való menekülésre törekedett, részben az osztatlan képzések kiharcolásával, részben azzal, hogy az új szervezeti keretek között is a régi gondolkodásmódon alapuló képzést folytatta

tovább. Nem alakultak ki átfogó, széleskörű kompetenciákat nyújtó, a középiskolai képzés általános fejlesztő funkcióját továbbvivő (nem lemorzsoló), sok interdiszciplináris elemet is tartalmazó alapszakok: a felsőoktatásban ma is az elitképzésre tervezett egyetemi szakok zsugorított változatai működnek. Mindeközben a korábbi elitképzés számos értéke viszont elveszett.

Míg a gazdasági-társadalmi változások az európai országokban új felsőoktatási expanziót kényszerítenek ki, a magyar kormányzat különböző adminisztratív és finanszírozási korlátozásokkal 2010 után előbb jelentősen csökkentette, azóta pedig alacsony szinten tartja a felsőoktatásba belépők számát. A jelentkezők számában 2020-ban újabb jelentős visszaesés következett be, amit a 2021-es jelentkezések csak részben korrigáltak. A hallgatói létszámok csökkenését kisebb részben a demográfiai változás, nagyobb részben a felsőoktatásba való bekerülést nehezítő felsőoktatási politika okozza (az emelt szintű érettségi megkövetelése, a magasabb ponthatárok, a nyelvvizsgával kapcsolatos kapkodó szabályozások stb). Ez különösen a hátrányos helyzetű hallgatókat sújtja, akiknek a bekerülési esélyei 2010 után romlottak. Ráadásul a közoktatás nem csökkenti, hanem növeli a társadalmi különbségeket, ami szintén nehezíti az alacsonyabb társadalmi státuszú hallgatók bekerülését a felsőoktatásba. A felsőoktatás – a közoktatással együtt – így jelenleg a társadalmi státuszok konzerválását segíti elő, azaz egyre kevésbé a társadalmi mobilitás eszköze.

Miközben a diplomát szerzők aránya csökken, a diplomások iránti kereslet növekszik. A diplomások iránti kielégítetlen kereslet növekedését nem csupán a magas hozzáadott értéket termelő munkát végezni képes munkaerő iránti igény növekedése gerjeszti, hanem az elmúlt évtized során nagy számban külföldre távozott diplomások pótlásának kényszere is.

A képzések jelentős részének rugalmatlansága különösen hátrányosan érinti a tanulmányaik mellett munkavállalásra kényszerülő hallgatókat (akik a hallgatók több mint a felét alkotják), s meghosszabbítja a képzési idejüket. Jelentős lemorzsolódáshoz vezet, hogy a különböző szintű és formájú képzések választéka szűkös, és nincs közöttük átjárhatóság, amit jobb híján a tartalmi követelmények mechanikus csökkentésével próbálnak kompenzálni az intézmények. A hallgatók programválasztási szabadságát szűkítette, másrészt az intézmények autonómiáját sértette, hogy a kormányzat számos, az egyetemek által fejlesztett és akkreditált mesterszakot és néhány alapszakot is önkényesen törölt.

A finanszírozási rendszer egyetlen megmaradt normatív eleme, a hallgatói létszám után járó finanszírozás, a hallgatói létszám lehető legnagyobb mértékű növelésében teszi érdekeltté az intézményeket, akár az oktatás minőségének rovására is. Kutatási normatíva hiányában mind az intézmények, mind az egyes oktatók számára létkérdés, hogy minél több kutatási támogatást nyerjenek el. Ráadásul a kutatásra fordítandó pályázatokból nemcsak a kutatási infrastruktúra fenntartását kell fedezni, hanem sokszor az oktatás tárgyi feltételeit, s nem egyszer az oktatók bérét (vagy annak egy részét) is. A hasonló fejlettségű közép-európai országokhoz képest is kirívóan alacsony oktatói bérszínvonallal együtt ez olyan torz érdekeltségi rendszert eredményez, amely akadályozza az oktatás érdemi fejlesztését, az oktatási kultúra megváltozását. A torzuláshoz hozzájárul az is, hogy az intézmények számára megnyíló lehetőségek egyre nagyobb részét teszik ki olyan pályázatok, amelyeknek kiírási és lebonyolítási rendszere egyáltalán nem felel meg a tudományos kutatás normáinak.

Miközben a felsőoktatás tömegessé válása jelentős oktatásmódszertani kihívást is jelent, az erre adott válasz elmaradt. Az oktatók korszerű módszertani felkészítésére vannak kezdeményezések, de ezek nem váltak általános gyakorlattá. A hagyományos értelemben vett oktatásra, tudásátadásra koncentráló szemléletmódot nem váltotta fel a nemzetközi gyakorlatban általánossá váló, hallgatócentrikus, tanulási célok alapján tervezett, rugalmas, a hallgatók választási szabadságát növelő, készségfejlesztő oktatás. Egyes kormányzati dokumentumok szorgalmazzák ugyan egy ilyen fordulat megvalósítását, azonban ennek anyagi feltételeit nem teremtették meg (6. pont).

A felsőoktatással szemben a kormányzat 2010 óta folyamatosan és egyoldalúan hangsúlyozza a munkaerőpiacnak való megfelelés és a piaci versenyképesség igényét. Ennek következtében háttérbe

szorultak a felsőoktatás értelmiségképző céljai, illetve a társadalmi felelősségvállalásra, a kritikai gondolkodásra és az élethosszig tartó tanulásra való felkészítés.

Míg a közoktatási intézmények autonómiáját gyorsan megszüntették, a felsőoktatás esetében az intézmények erőteljesebb ellenállása és a hatásosabb érdekérvényesítő képessége miatt az autonómiát az elmúlt évtized során több lépésben számolták fel. A 2011-ben elfogadott, majd többször módosított Nemzeti Felsőoktatási Törvényben nem szerepel az "autonómia" kifejezés. A törvény leszögezi, hogy az egyetem alkotmányosan védett jogainak a szenátus a letéteményese, azonban saját magának is ellentmondva lehetővé teszi, hogy a magánfenntartó (pl. alapítvány) a szenátusi jogkörök egy részét magához vonja, illetve csorbítsa, és ezeknek a kivételt képező jogköröknek a listája az egymást követő módosítások során egyre bővül. 2011 és 2015 között a szenátusi szavazás eredményétől független miniszteri (fenntartói) előterjesztés alapján nevezték ki a rektorokat. 2012-től jelentős változások történtek a Magyar Akkreditációs Bizottság összetételében, jogállásában és hatáskörében, amelyek mind a kormányzati befolyás növelését célozták. 2014-ben kettős intézményirányítás jött létre a kormánytól függő kancellári pozíció létrehozásával. 2015 óta konzisztóriumokat is kell működtetni. A kancellári és konzisztórium rendszer bevezetésével egy időben állították vissza a szenátusoknak az így jelentős részben kiüresített rektori tisztség betöltésével kapcsolatos korábbi jogát.

A felsőoktatási intézményi autonómia további jelentős szűkítését eredményezte, hogy a felsőoktatási szektorban önszabályozó szerepet játszó ún. köztes testületek rendszerét átalakították, és ezzel jelentéktelenné tették. A képviseleti alapon szerveződő Felsőoktatási és Tudományos Tanácsot megszüntették. Helyette létrehozták a Felsőoktatási Tervezési Testületet, amelynek többségét a kormány által kinevezett személyek alkotják, és működése gyakorlatilag észrevehetetlen. A Magyar Rektori Konferencia és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája a kormány döntéseire csupán asszisztál. Ezek a testületek alkalmatlannak bizonyultak arra, hogy érdemben lépjenek fel a felsőoktatás érdekében, szükség esetén akár ellenvéleményt képviselve a kormányzati törekvésekkel szemben. A felsőoktatás költségvetési támogatásán belül folyamatosan nőtt az eseti döntésekkel elosztható források aránya, ezzel az intézmények vezetői egyre inkább "kézbentarthatóvá", zsarolhatóvá váltak.

Az egyházi illetve alapítványi fenntartásba kerülés nyomán megszűnt a dolgozók közalkalmazotti státusza, ami növeli az oktatók és kutatók kiszolgáltatottságát, és csökkenti az oktatás és kutatás szabadságát. A privatizáció hatására tovább csorbul az egyetemek autonómiája. Az egyetemi autonómia tartalmát jelentő jogok jelentős része átkerült egy leválthatatlan, kormányközeli személyekből álló testület kezébe, amelyet az egyetemen senki nem választott meg, és senkinek nem felelős. Az állami vagyon felsőoktatási célokat szolgáló elemei kikerülnek az állami ellenőrzés alól. Az SZFE és a Corvinus példája azt mutatja, hogy a privatizáció – az Alaptörvény rendelkezéseinek ellentmondva – lehetővé teszi az intézmények oktatási és kutatási arculatának alapvető megváltoztatását.

A kormány felsőoktatás politikájának ikonikus lépései voltak a CEU kizorítása az országból, egyes társadalomtudományi szakok felszámolása politikai indíttatásból, az SZFE alapítványba szervezése által is jelzett kultúrharca, a nagykőrösi, a szarvasi és a kecskeméti tanítóképzés, valamint az Eszterházy Károly Egyetem átadása az egyházaknak. A kormányzat a közelmúltban igen jelentős forrásokat és számos értékes ingatlant juttatott a Mathias Corvinus Collegium nevű Fidesz-közeli, klientúra nevelő hálózatnak, valamint az MNB élén állók szellemiségét terjesztő alapítványok egyre nagyobb szerepet játszanak több egyetem gazdasági szakjain, miként a folyóirat- és könyvkiadásban is.

A felsőoktatás költségvetési támogatása 2009-ben a GDP 0,82%-át tette ki, ami nemzetközi összehasonlításban alacsonynak számított. A NER első éveiben a felsőoktatást brutális további költségmegvonás sújtotta. 2012-ben a költségvetési előirányzat 40%-kal volt kevesebb, mint az előző évi. A változás elsősorban az államilag finanszírozott helyek számának drákói csökkentéséből következett. A későbbi években olyan korrekció következett be, ami csak ehhez a szinthez képest

mondható javulásnak; a költségvetési támogatás a GDP 0,6-0,7 %-a körül stabilizálódott. A finanszírozás egésze kaotikus, kiszámíthatatlan és átláthatatlan. A felsőoktatás finanszírozásában 2010 óta csökken a normatív elemek súlya. Az átláthatatlan és kiszámíthatatlan egyedi finanszírozási döntések és az alulfinanszírozottság fenntartása tovább erősítette az egyetemek függését a kormányzati (politikai) elvárásoktól. Az uniós források egyes esetekben, illetve időnként pótolják a csökkenő költségvetési finanszírozást, de ezek gyakran a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen koncentráltak. Az intézmények számára pántlikázott pénzként juttatott oktatásfejlesztési forrásokat azok rendszeresen és kényszerűen az elégtelen alapfinanszírozásból adódó működési hiányok pótlására fordítják. Számos fejlesztés elhal, mert az ezekre nyújtott források egyszeriek és a fejlesztések intézményesülésére nincs fedezet. Elfogadhatatlanul alacsonyra süllyedt az egyetemi oktatók bérszínvona, ami rontja az oktatás színvonalát, ellehetetleníti az oktatásfejlesztési törekvéseket, és súlyosan veszélyezteti a minőségi oktatói utánpótlást.

A magyar felsőoktatásban résztvevő nem magyar állampolgárok száma viszonylag magas, de a kedvezőnek tűnő számok a nemzetköziesítés céljainak nem megfelelő gyakorlatot takarnak. A legtöbb nemzetközi oktatási program csak külföldieknek szól, magyar hallgatók ezekben elvéve vesznek részt. A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók között kevesen vannak az Európai Unióból és más fejlett országokból érkezők.

1.6 Felnőttkori tanulás

A felnőttképzésben, felnőttkori tanulásban való részvétel Magyarországon lényegesen elmarad az EU átlagától. Ez igaz a vállalatok képzési részvételére is. Különösen alacsony az alacsony iskolai végzettségűek bevonódása, melyben szerepet játszik, hogy az iskolai oktatás hiányosságai következtében nem megfelelő a tanulási készségük és a tanulási motivációjuk. Ugyanakkor a felnőttkori tanulásban való részvételt növelte, hogy az utóbbi években EU támogatással számos program folyt az alapkészségek fejlesztésére, illetve hogy két szakképesítés/szakma megszerzése mindenki számára ingyenessé vált. A képzések eredményessége azonban kérdéses.

Bár az állami szabályozás a felnőttképzési törvény módosításával enyhült, az állam még mindig túlzott szerepet játszik a képzések tartalmának a meghatározásában. Az iskolarendszeren kívüli képzések finanszírozásából és szervezéséből viszont kivonul az állam. Csökken a képzés szerepe a foglalkoztatáspolitikában, és alapvetően a vállalatokat tekintik a felnőttképzés színtereinek, megrendelőinek. A közszolgálatok területén (oktatás, egészségügy, bíróságok, szociális szféra, közművelődés stb.) dolgozók számára szervezett kötelező továbbképzési rendszerek rugalmatlanok, a szabályozás elsősorban a részvételt, esetleg a végzettség megszerzését ösztönzi, nem méri a hatásosságot és hatékonyságot, sokszor hiányzik a minőségbiztosítás és a monitoring, a kínálatot a résztvevői igények helyett sokszor a preferált képző intézmények és a projektek szükségletei határozzák meg. Hasonló a helyzet általánosságban is a támogatott képzéseknél.

Magyarországon nem megoldott az előzetes tudás elismerése, a korábban megszerzett, ill. nemzetközi képesítések ekvivalenciája, a nemformális vagy informális képzésben szerzett kompetenciák elismerése és nyilvántartása (validáció), a készségek mérése. Az uniós kötelezettség ellenére nem történt meg az ESCO kompetencialista foglalkozásokhoz kötése, és nem lehetséges az alapképzettségek szintezése, értékelése. A Magyar Képesítési Keretrendszer kialakítása és szakképzettségekhez kötése ugyan megtörtént, de a nyelvi keretrendszerrel ellentétben a szintezés nem közzismert, így nem szolgálja a transzparenciát, a besorolásokra, alkalmazási feltételre nincs hatása. A DigKomp rendszer fejlesztése még az elején tart.

A szakpolitikai gondolkodásban a közművelődést és a könyvtárakat nem tekintik a felnőttképzés részének, holott a képzések jelentős hányada ezen a szintéren folyik, és a felnőttképzés terén csak ezen a területen jelenik meg a közsféra (az önkormányzatok) bármiféle feladatellátási kötelezettsége. A tanulást, a tanulásba való bekapcsolódást támogató ökoszisztéma erősen hiányos. A munkaerőpiaci célú képzésekbe bekapcsolódást segítő hálózat (munkaügyi központok, Foglalkozási Információs

Tanácsadók, Álláskereső Klubok) gyakorlatilag felszámolásra került, a közművelődési infrastruktúra és humán erőforrás fenntartására kevés pénz jut, a közművelődési dolgozók közalkalmazotti jogviszonyának megszüntetése megkönnyíti a szakemberek elbocsátását. A hátrányos helyzetű térségekben lakók, dolgozók számára nem elérhetőek a képzések – ez igaz a kötelező továbbképzésekre is. A digitális képzésekhez és szolgáltatásokhoz sem a lakosság, sem a képzők nem kapnak elegendő segítséget (módszertan, szolgáltatások, eszközök, tartalom), nem fordítódik kellő figyelem az online önképzés feltételeinek biztosítására. Nem elegendő a tájékoztatás sem a képzési, ill. a képzések által biztosított lehetőségekről, sem a képzők, képzések minőségéről. Hiányoznak olyan fontos szolgáltatások, mint a kompetenciafelmérés, a validáció (ezekhez sem módszerek, sem intézményi háttér, sem szabályozás nem áll rendelkezésre), elégtelen a képzési és pályatanácsadás, néhány projekt kivételével nem lehetséges mentorálás.

Megszűntek, ill. a közeljövőben megszűnnek a felnőttképzésre, szakképzésre elkülönített költségvetési források. Túlzottan nagy a projekt alapú finanszírozás aránya, ami lehetetlenné teszi a hosszú távú programokat. Ez különösen szembetűnő a digitális fejlesztéseknél (helyi digitális szolgáltatások, információs rendszerek, eszközellátás, tartalomfejlesztés). A részvételt ösztönző költségek között túlzott az iskolai szakképzésre fordított összeg aránya. Bár a felnőttképzési hitel bevezetése üdvözölhető, a felnőttképzési adókedvezmény megszűnése óta nincs olyan nem projekt jellegű eszköz, amelyen keresztül az állam, a vállalatok vissza nem térítendő módon tudnának hozzájárulni az egyén saját döntésével és felelősségvállalásával történő képzéséhez, ez megnehezíti a gazdaság fejlődéséhez szükséges szakmai készségekhez való hozzájutást.

1.7. Oktatáspolitikai alkotás

Magyarországon *a politika (a politika csinálása) és a közpolitika-alkotás kapcsolatának alakulásában 2010 óta jelentős torzulás következett be*, a politika mintegy eluralta a közpolitika-alkotást, gyakorlatilag felszámolta az oktatás terén is a kormányzást. Alapvető fordulatra van szükség, stabilitást biztosító *depolitizálásra*.

Ma Magyarországon egyáltalán nem működnek az oktatáspolitikai formálásának deliberatív, vagyis egyeztetéseken, alkukon, együttműködésen, koordináción, kompromisszumokon alapuló módjai. A döntések társadalmi egyeztetési folyamatai pusztán véleménybekérések, a vélemények, javaslatok felhasználása finoman szólva is esetleges, az egyeztetési folyamatokra rendszeresen túl kevés idő áll rendelkezésre, és a gyakori képviselői indítványokkal a társadalmi egyeztetés teljes mértékben kikerülhet. Alapvető feladat lesz a szervezett érdekcsoportok *becsatornázása a döntéshozatali folyamatokba*.

Az oktatásirányítás rendszerében *durván sérül a szubszidiaritás elve, a funkciók, a döntési kompetenciák elosztása szintek és szereplők között szélsőségesen centralizált*, ami a hatékonyság és az eredményesség csökkenéséhez és jelentős implementációs problémák kialakulásához vezet. *Az intézmények és a pedagógusok autonómiájának alacsony szintje ma komoly akadály a eredményes és hatékony oktatás kialakulásának, fejlesztésének, illetve az oktatáspolitikai-formálás demokratikus folyamatának is.*

A *jogalkotás* anomáliái: a jogszabályok ellentmondásossága, a gyakori módosítások miatti követhetetlenség, jogszabályok helyett miniszteri utasítások alkalmazása, normatív szabályozás helyett egyedi döntések. Sérül továbbá a *jogbiztonság*, számos részfolyamat tekintetében hiányzik a jogvédelem, a jogorvoslati lehetőségek rendszere hiányos. Az *iskolai demokrácia* fórumai megszűntek vagy eljelentéktelenedtek, meglévő fórumok jogvesztését tapasztalhattuk (az egyetértési jog megszűnt, és nem vette át a helyét megfelelő más, erős jog, a véleményezési joggal való élési lehetőségei minimálisra csökkentek).

A nyílt, decentralizált közpolitika-alkotás tudás iránti igénye óriási, ennek elsődleges oka a rendszer jelentős mértékben megnőtt komplexitása. Jelenleg sem e tudás megtermelésére, sem a hatékony és eredményes tudásmenedzsment kialakítására nincs szándék, rendkívül korlátozott a tudástermelés intézményrendszere, minimális feltételek biztosítottak csak a működéséhez, de valójában a kormányzás elcsökevényesítése nyomán kialakult helyzet az ellenkezőjét nem is igényli.

Az 1993-ban kialakult intézményfenntartási és tulajdonosi szisztéma (az iskolák nagy többségének önkormányzati fenntartásba helyezése) a szubszidiaritás elvének, az oktatásirányítás társadalmosítása céljának megfelelt, **ám** egyben rendkívül szétaprózottá tette az intézményfenntartás, az oktatásirányítás rendszerét. Úgy kell visszatérni az oktatásirányításban az önkormányzatok komoly szerepvállalásához, az irányítási szinteket és a funkciómegosztást úgy kell kiépíteni, hogy az érdekek érvényesülésének ne legyen komoly gátja, és a rendszer a racionális döntéshozatalt is jól szolgálja.

Az oktatás területén *nem működik stratégiai kommunikáció*, hiszen nincs stratégia, nincs vízió, nincs nyilvánossá tett „missziója” az oktatáspolitikának. Az oktatás terén a közpolitika-alkotás rendszerének újbóli kiépítése nyilván együtt kell, hogy járjon a közép- és hosszútávú stratégiai elképzeléseknek nem csak a megalkotásával, hanem hatékony kommunikálásával is.

Az oktatás területén a közpolitika-alkotásnak, de mellette az oktatásirányításnak és az oktatáspolitikai implementációjának is jelentős akadálya, hogy *nincs egységes, különálló oktatási minisztérium*.

A közpolitika-alkotás számára alapvető információkkal szolgál az oktatás egész rendszerében működő *értékelési rendszer*. Ma ennek elsősorban nem fejlesztő, hanem minősítő funkciói dominánsak, a pedagógusokra összpontosítanak, miközben ma már tudjuk, hogy az oktatás minőségi működésének kulcskérdése az intézmény, a szervezet (annak kultúrája, tanulószervezet jellege stb.), illetve nem jut benne megfelelő szerep a belső értékelésnek, miközben a változtatások, a fejlesztés sarkalatos kérdése, hogy a szervezet maga miképpen látja saját működésének adaptivitását.

2. A javasolt oktatáspolitikai általános keretei

2.1 FŐ célok

Az ellenzéki pártoknak a választások megnyerése után a következő kilenc kiemelkedően fontos oktatáspolitikai célt követve szükséges kormányozniuk:

1. Az iskolától függetlenül kialakult hátrányos helyzettel összefüggő iskolai egyenlőtlenségek kialakulásának megelőzése, s ha már kialakultak, akkor a csökkentésük, az iskolarendszer azon képességének erősítése, hogy a diákok tanulási szükségleteit társadalmi körülményeiktől függetlenül maradéktalanul képes legyen kielégíteni.
2. Az oktatási szelekció és szegregáció visszaszorítása.
3. Az oktatás modernizációjának és nyitottságának támogatása az egyéni alkalmazkodóképesség és a már zajló mélyreható globális változásokhoz való alkalmazkodás erősítésének érdekében.
4. Az általánosan képző oktatás idejének meghosszabbítása és eredményességének javítása, valamint a szakmatanulás kezdetének későbbi életkorra helyezése a munkapiaci és társadalmi részvételt biztosító készségek sikeres fejlesztése érdekében.
5. A tanulólétszám és az oktatási kapacitások felborult egyensúlyának kialakítása, gazdag és személyre szabott tanulási kínálatot biztosító iskolák és iskolahálózatok létrehozása.

6. Az iskola és a családok közötti kapcsolatok fejlesztése elsősorban a kommunikáció javítása, a tanuló szűkebb és tágabb társas környezetéhez való viszonyának pozitív alakulása, a lemorzsolódás megelőzése, a tanulás eredményességének növekedése céljából.
7. Az oktatás szocializációs szerepének erősítése a társas együttéléshez szükséges személyes és társas kompetenciák fejlesztése terén, különösen a demokratikus attitűdök formálása, többek között a nemek közötti esélyegyenlőség, a magasabb szintű környezettudatosság, valamint a bevándorlókkal és kisebbségekkel szembeni nyitottság érdekében.
8. A diplomások iránti növekvő kereslet kielégítése érdekében a felsőoktatás megnyitása újabb hallgatói csoportok számára, a felsőoktatás modernizációjának támogatása.
9. A felnőttkori tanulás iránti igények erősítése, lehetőségeihez való hozzáférés javítása, az egyéni tanulási utak kialakítását és az életesélyek javítását szolgáló szolgáltatások és finanszírozási megoldások működtetése.
10. A oktatási intézményi autonómiák helyreállítása, az oktatásirányítás és az oktatáspolitikai döntéshozatal társadalmasítása, a kormányzás hatékony és intelligens intézményrendszerének megteremtése.

2.2A javaslatok közötti választást orientáló oktatáspolitikai alapelvek

Az oktatáspolitikai különböző szereplői által képviselt értékek rendkívül sokfélék, értékconszenzus közöttük minden kérdésre kiterjedően nem teremthető. Az alábbi oktatáspolitikai alapelveket tartalmazó lista célja nem egy egységes értékconszenzus megteremtése, hanem egy technikai funkció betöltése: a minden egyes oktatáspolitikai problémával kapcsolatban felmerülő alternatív beavatkozási javaslatok közötti választást hivatottak megkönnyíteni. Alapelvek, amelyek számos esetben akár az összes szereplő értékrendszerének sajátjai lehetnek, más esetekben jól átgondolt kompromisszumok eredményei. Ugyanakkor egyes, az állampolgári jogok érvényesülése szempontjából fontos oktatáspolitikai kérdések esetében szükség van a széleskörű konszenzusképzésre és a konszenzust élvező megoldások megvalósítására. Azt is figyelembe kell venni, hogy az államnak kötelessége mindazoknak az értékeknek a nevében cselekedni, amely értékek nemzetközi szerződésben, európai jogszabályokban, az alaptörvényben és más, az államot kötelező jogszabályokban jelennek meg. Az e dokumentumban szereplő javasolt beavatkozások mindegyike összhangban van az alábbi alapelvekkel.

1. Szektorsemlegesség és szubszidiaritás

A közoktatás a szubszidiaritás elve alapján szervezett, helyben nyújtott közszolgáltatás. A kisgyermekkorai ellátás, a közoktatás, a felsőoktatás és a felnőttképzés irányításának és finanszírozásának (anyagi támogatásának) biztosítása kell a szektorsemlegesség, az eredményesség és a hatékonyság követelményeinek érvényesülését.

2. Stabil, minőségre ösztönző finanszírozás

A nevelés-oktatás állami költségvetési finanszírozásának stabil, tervezhető és átlátható módon biztosítása kell az oktatási intézmények működését, a felsőoktatási intézmények oktató-kutató tevékenységének ellátását. A finanszírozás módjának ösztönöznie kell a minőség, esélyegyenlőség és eredményesség javítására.

3. Autonómia és elszámoltathatóság

Az oktatás minőségének egyik legfontosabb feltétele az oktatási intézmények autonómiája. Az óvodai, iskolai és felsőoktatási intézményi autonómiának jogi, pénzügyi és szakmai elszámoltathatósággal kell párosulnia.

4. Esélyegyenlőség

Minden oktatáspolitikai kezdeményezésnek és az oktatási szektor minden intézményének törekednie kell a tanulók hátrányos helyzetével összefüggő oktatási egyenlőtlenségek kialakulásának megelőzésére, illetve csökkentésére, a gyermek képességeinek fejlesztésére, az esélyegyenlőség követelményének érvényesítésére.

5. Független minőségértékelés

A közoktatás minőségének folyamatos értékelése és az értékelési információk megosztása a tanulókkal, szülőkkel, az oktatási intézmények tulajdonosaival és szakembereivel, valamint a nyilvánossággal részben intézményi, részben pedig állami feladat, melyet a kormánytól független intézménynek kell ellátnia. A felsőoktatás minőségének biztosítása az intézmények és az általuk létrehozott független testületek feladata.

6. Nyílt és informált oktatáspolitikai alkotás

Az oktatáspolitikai alkotásnak folyamatos, kutatásokkal megalapozott reflexión, tényeken és azok elemzésén, valamint az érdekeltek (tanulók, hallgatók, szülők, pedagógusok, oktatók, stb.) bevonásán alapuló nyílt, átlátható és intézményesült konzultáción kell alapulnia.

7. Stratégián alapuló fejlesztéspolitika

A fejlesztéspolitikának az oktatásban az érdekeltek támogatását élvező hosszú távú stratégián kell alapulnia, korrupció-mentesnek kell lennie és igazodnia kell a térségi, helyi és intézményi fejlesztési szükségletek sokféleségéhez.

8. Jogok tiszteletén alapuló szabályozás

Az oktatás szabályozásának alapjául a tanulói, szülői és kisebbségi jogok teljes körű biztosítása és a gyermekek és hallgatók érdekeinek figyelembe vétele kell, hogy szolgáljon.

9. Világnézeti semlegesség

A közoktatásban mindenki számára biztosítani kell a világnézeti semleges oktatáshoz való hozzáférés lehetőségét. Az oktatásban működő állami és önkormányzati tulajdonban lévő intézményeknek a világnézeti semlegességet érvényesítő módon kell működniük.

10. Megbecsült és szakmailag felkészült pedagógusok

A pedagógusok, oktatók és az oktatási intézményekben dolgozó más szakemberek számára biztosítani kell a magas színvonalú munkavégzés és a szakmai fejlődés feltételeit és az ehhez szükséges szakmai autonómiát, munkájuk megfelelő szakmai és anyagi elismerését, valamint munkavállalói jogaik érvényesítését. Mindezzel szemben szakmai minőségi követelményeket kell rögzíteni számukra és ezeket érvényesíteni kell.

3. Javasolt oktatáspolitikai beavatkozások

3.1 Rendszerszintű beavatkozások

- 1. Egy új oktatáspolitikai érvényesítése.** Az ellenzéki koalíció közös oktatáspolitikai programjának kialakítása során egy háromlépcsős logika érvényesítését javasoljuk:

(1) Politikai bizalomerősítést és kármentést szolgáló azonnali intézkedések a ciklus első hónapjaiban a meglévő törvények módosításával. Az „azonnali intézkedéseket” a választás előtt meg kell határozni.

(2) Elsősorban az intézményrendszer megújítását szolgáló új közoktatási, szakképzési, felsőoktatási és felnőttképzési törvények elfogadásával a ciklus első fél évében (ez az idő a jogalkotásra szolgál, és nem a hatálybalépés határidejére vonatkozik) anélkül, hogy az új törvények megelőlegeznék egy hosszabb távú oktatási reformot.

(3) Egy hosszú távú, az oktatás és képzés mind a négy területére kiterjedő oktatásfejlesztési stratégia megalkotása gondos szakértői tervezés és minden érdekelt szereplővel folytatott intenzív konzultáció, illetve a velük kötött megállapodások alapján, egy oktatásfejlesztési törvény elfogadása, a törvényben szereplő stratégia alapján az összes jogszabály módosítása a ciklus második évének végére.

2. **Egységes, a teljes oktatási szektor irányításáért felelős Oktatási Minisztérium létrehozása.** Az irányítás kérdéseiben a más ágazatok érdekeltségeinek érvényesítését elsősorban az ágazatok közötti együttműködés keretei között kell megoldani.
3. **Stratégiai kommunikáció.** Stratégiai kommunikációs program az oktatással, az egész életen át tartó tanulással szembeni változó elvárásokról és az azoknak való megfelelés eszközeiről. (A program összekapcsolható egy kellő támogatottságot élvező oktatási reformprogram tervezését szolgáló intenzív konzultációs program lebonyolításával.)
4. **A koragyermekkorai nevelés fejlesztése.** Lehetővé kell tenni az integrált koragyermekkorai intézmények (bölcsöde + óvoda) működtetését, visszaállítani az óvodai nevelés alapelveit. Biztosítani kell a speciális igények kielégítését, a szociális/gyermekvédelmi szakemberek bevonását. Meg kell oldani a rugalmas óvoda/iskola átmenetet).
5. **Rugalmas és hozzáférhető iskola előtti nevelés.** A kötelező óvodáztatás alapelveinek megőrzése mellett a be- és kilépés szabályainak, valamint az óvodába járás rugalmas kezelésének biztosítása. Az iskolaérettség megállapításának korábbi módját vissza kell állítani. Forrásokat kell biztosítani bölcsődei és óvodai kapacitások igény szerinti bővítésére. Mindezzel párhuzamosan erősíteni szükséges az iskolák képességét arra, hogy nagyon eltérő tanulási képességekkel rendelkező gyerekeket is sikeresen oktassanak.
6. **Tankötelezettség.** Két éves türelmi időszak után középfokon minden iskolatípusban minimum négyéves képzés, a középfokra belépő tanulók számára a tankötelezettség kiterjesztése 18 éves korig. A korhatár visszaállítását az egyébként kimaradókat segítő megoldásoknak (pl. műhelyiskola, egyéb tanulásszervezési megoldások) kell kísérniük.
7. **Az intézményhálózatra irányuló beavatkozások.** Az intézményhálózat fenntartásának és irányításának átalakítását, ezen belül a kapacitások tanulólétszámhoz igazítását egységes szempontrendszer alapján, helyi sajátosságok figyelembe vételével, helyben megalkotott kistérségi, városi, nagyobb térségi szintű, nyilvános intézményhálózati tervek alapján kell lebonyolítani. E tervek kiterjednek az adott területen működő állami és nem állami intézményekre egyaránt. Ez azt jelenti, hogy e terveknek az érintett nem állami intézményfenntartók bevonásával kell megszületniük. A helyi intézményhálózatok átalakításának a szociális szelekció csökkentését, az intézmények közötti együttműködést és az erőforrásokkal való hatékony gazdálkodást kell szolgálniuk. A feladatellátás bizonyos típusai túlmutatnak a kistérségen. Ilyen a szakképzés, a gyógypedagógiai ellátás, a szakmai szolgáltatás és a szakszolgálatok tevékenysége. Az ezekre vonatkozó intézményhálózati döntéseket térségi szinten (a kistérségnél nagyobb földrajzi területeken) célszerű meghozni, a szakképzés esetében egy-egy gazdasági központban és annak vonzáskörzetében, igazodva a felnőttképzési tudásközpontok illetékességi területéhez is. E térségek körülhatárolásakor nem közigazgatási határokat és illetékességi területeket, hanem a természetes társadalmi, gazdasági, munkaerőpiaci szempontokat javasolt figyelembe venni.

8. **A nem állami iskolák hálózatainak integrálása a közoktatásba.** A közoktatás egységes, szektorsemleges szabályozása és finanszírozása, valamint a beiskolázási körzetek és egységes beiskolázási szabályrendszer kiterjesztése a nem állami iskolákra.
9. **A kívánatos iskolaszervezetről szóló konzultációs folyamat elindítása.** Az intézményi struktúra reformját előkészítő munkálatok elkezdése a közoktatásban. Alapvető célok: az iskolaszervezet egységesítése, a struktúra változtatásával a szelekció visszaszorítása, hosszabb idejű általános képzés, a szűken értelmezett szakmára való felkészítés kezdetének későbbre helyezése.
10. **A tartalmi szabályozás rendszerének megújítása.** A tartalmi szabályozás bemeneti és kimeneti funkcióinak elkülönítése a szabályozás dokumentumaiban. A központi tantervek csak a bemenetről szóljanak, csak a fejlesztési feladatokat határozzák meg, esetleg a tananyag átfogó témaköreit és néhány elengedhetetlen elemét. Kötelező minimum kompetenciakövetelmények (standardok) rögzítése a közoktatás szakaszainak végére (jelenleg az általános iskolák nyolcadik évfolyamára, az érettségig adó iskolatípusokban az érettségire vonatkozóan, illetve a szakképzés kimeneti standardjainak rögzítése). Az általános képzéshez kapcsolódó standardok egyrészt nem tantárgyi, hanem öt területre megállapított kompetencia követelmények: szövegértés, matematika, természettudomány, digitális kompetenciák (a DigComp 2.1 alapján) és idegen nyelvi kompetenciák, másrészt általános, a nevelés folyamataiban kialakítandó, bármely fejlesztendő kompetenciaterülettel összefüggő, tanulókkal szembeni elvárások, pl. együttműködési készség, kritikus gondolkodás.
11. **Az általános iskolák befejező évfolyamára megállapított kompetencia standardok tartalmi szabályozó szerepének biztosítása.** Az általános iskola utolsó évfolyamán a tanulók fejlődésének átfogó értékelése. Ez az értékelés a standardok érvényesülésének vizsgálatára szolgál, és a tanuló számára a minimális követelmények teljesítése esetén az általános iskola sikeres befejezését igazoló bizonyítványt ad. Az értékelés módjával kapcsolatban jelentősebb szakmai előkészítésre, szakmai és társadalmi vitákra, felkészülési időre van szükség.
12. **Indoktrináció mentes oktatás.** A tartalmi szabályozásból, a tartalomhordozókból, és tágabban, az egész pedagógiai gyakorlatból számítani kell az értékek, a normák indoktrinációs pedagógia keretben történő megjelenítését, az oktatás nevelő hatását diszkurzív, az értékek sokféleségének teret adó keretek között kell érvényesíteni.
13. **A kompetenciamérések alkalmassá tétele az egyenlőtlenségek csökkentését szolgáló intézményi fejlesztések informálására.** A kompetenciamérés továbbfejlesztése magában foglalja a standard alapú mérési keret kialakítását az általános iskola befejező évfolyamán (amennyiben nem kerül sor általános iskolai záróvizsga bevezetésére), az egyéni tanuló és intézményi háttérkérdőívek kitöltésének kötelezővé tételét, valamint a mérés kiterjesztését mind az öt kompetenciaterületre. A kompetenciamérés rendszerét ki kell egészíteni egyes adaptív készségek mérését szolgáló nem rendszeres mérésekkel. E mérések eredményeit érdemben figyelembe kell venni a fejlesztési programok elindítása és kivitelezése során.
14. **Tantervi szabályozás megújítása.** A kétszintű tartalmi szabályozás átalakítása, új NAT és alternatív kerettantervek megalkotása és elfogadása. E feladat végrehajtásának célja nem az, hogy a központi tanterveket alkalmassá tegyék a pedagógiai kultúra átalakulásának orientálására, netán „vezénylésére”, a bemeneti tantervi szabályozásnak funkciója az intézményi programok általános kereteinek kijelölése. Az elsődleges folyamatszabályozó eszköz az intézményi pedagógiai program, amely a kimeneti követelmények teljesüléséhez vezető utat szabályozza, valamint az intézményi önértékelés alapját képezi. A tantervi szabályozás megújításának egyik legfontosabb célja a részletezően előíró, a differenciált, személyre szóló pedagógiai munkát megbénító szabályozás leépítése.

15. **A tartalmi szabályozók megújult célokhoz igazítása.** A tantervek, kimeneti szabályozók és tartalomhordozók (tankönyvek, digitális tartalmak) fejlesztésében és értékelésében egyebek mellett kiemelt figyelmet kell biztosítani a demokrácia, környezettudatosság és fenntarthatóság, a nemek közötti egyenlőség értékeinek, valamint a globalizációval összefüggő ismeretek, készségek, képességek, attitűdök (digitális kompetenciák, angol nyelv, interkulturális kommunikáció) fejlesztésének.
16. **Tagozatok indításának tilalma a közoktatás első nyolc évfolyamán.** A tagozatok indításának tilalma az első nyolc évfolyamon (ISCED 1-2) a tantervi szabályozás egységességének biztosítását, a szelekció csökkentését, az oktatás színvonalának emelését, e tekintetben még a tehetségnvelés eredményességének javítását is szolgálja. A tagozatok (emelt szintű oktatás) helyébe egy minden(!) tanuló részvételével zajló, az egyéni igények kielégítésére rugalmas szervezése által alkalmas, gazdag és személyre szóló tanulási kínálatot jelentő, minden tanulót kevés (sok esetben csak egy) területen lényegesen az átlagos fejlettségi szint fölé fejlesztő, az oktatás szerves részét alkotó képzési forma kialakítása szükséges.
17. **Tartalmi szabályozás a két rendszer közötti átmenet időszakában.** A tartalmi szabályozási rendszer azonnali átalakítása a közoktatásról szóló törvény és más jogszabályok módosításával már a 2022/23-as tanévet is érintően. Ebben a kerettantervek kötelező voltának eltörlése, a NAT-ban csak a fejlesztési feladatok kötelező jellegének megtartása, a kötelező óraszámok szabályozását tekintve csak az át nem léphető maximumok meghatározása, e kereteken belül a helyi tantervek szabad kialakítása.
18. **A tanulószervezés diverzifikációja.** Az intézményi tanulószervezési szabályok erőteljes deregulációja, alternatív tanulószervezési megoldások terjesztését szolgáló fejlesztési program elindítása. Ennek előfeltétele a tantárgyi óraszámkötöttségek felszámolása, valamint a mindennapos testnevelés órák szervezésének kiváltása gazdag iskolai sportolási lehetőségek kialakításával.
19. **Az iskolai szervezetek tanulószervezetté válásának elősegítése, támogatása.** Az intézményi szervezeti kultúra, a pedagógiai kultúra fejlesztéséhez, a tanulószervezetté váláshoz szükséges tudás kialakítása és fejlesztése továbbképzések gazdag programkínálatával, a témának a pedagógusképzésben, annak kísérleti fejlesztésében való megjelenítésével, a jó gyakorlatok terjesztésével. A jelenlegi pedagógusminősítési rendszer megszüntetése mellett a pedagógusi portfóliók készítése rendszerének megtartása azokban az intézményekben, amelyek ezt saját önértékelésük elfogadott, szerves részévé, a fejlesztési folyamatok elősegítőjévé tudják tenni. Professzionális intézményi tudásmenedzsment kialakításának támogatása erre szakosodó vezetői továbbképzések gazdag programkínálatával, jelentős segítséget igénylő intézmények esetében coachok alkalmazásával (a költségek központi biztosításával). A tudásmenedzsment tudatos kialakítása számos már eddig ismert, vagy innovációk során kialakítható elemet tartalmazhat, így például az intézményi kompetenciaterkép készítését, a pedagógusok pár évre vonatkozó tanulási terveinek kialakítását stb.
20. **A közoktatást befejező vizsgák rendszerének reformja.** E feladat hosszabb távú, ezért a 2022-ben kezdődő ciklusban maximum a döntések előkészítéséig, azon belül is a felmerülő, reális alternatív megoldások szakmai kidolgozásáig juthatunk el. A reform irányait is jól meg kell fogalmazni és alternatív megoldások kidolgozására kell felkérni szakmai csoportokat. A lehetséges megoldások már eddig is igen széles skálán mozogtak (pl. egy alapfokú, minden középiskolásra, a szakmunkástanulóokra is kötelező érettségivel felváltani a középszintű érettségit, vagy minden érettségivel rendelkező fiatal felvenni a felsőoktatási intézményekbe, de az érettségi egy portfólió alapján születő, szöveges értékelés). A vizsgarendszer átfogó reformját azért sem lehet

túl gyorsan véghez vinni, mert a vizsgarendszer szorosan összefügg az oktatási intézményrendszer szerkezetével, amelynek átalakítása szintén hosszabb előmunkálatokat igényel.

21. **A középfokú szakmunkásképzés megújítása.** A szakképző iskolában (szakmunkásképzésben) a szűken vett szakma tanulása csak a 11. évfolyamon, széles szakmai alapozást követően kezdődhet meg. A teljes képzés folyamán növelni kell a nem szakmai tartalom arányát és erősíteni kell az általános kompetenciafejlesztést.
22. **A iskolarendszerű szakképzés és a gazdaság kapcsolatának újragondolása.** Figyelmet kell fordítani a vállalkozásoknak az ifjúsági szakképzésbe, illetve az iskola-munka átmenet megkönnyítésébe való megfelelő bevonására. Érdekléte kell tenni őket a tanulók fogadásában és megfelelő, az iskola által ellenőrzött képzésében, erősíteni kell az iskolák és a vállalkozások közti, valamint a vállalkozásközi együttműködést (képzőközpontok)
23. **A pedagógus munka értékelésének új rendszere.** Pedagógusok és iskolák külső szakmai ellenőrzésének megszüntetése, kötelező ciklikus intézményi önértékelésbe ágyazott egyéni intézményi teljesítményértékelés bevezetése.
24. **A pedagógusok munkaterhelésének csökkentése.** A munkaterhek drasztikus csökkentésének a pedagógusok munkája minőségének javítását szolgáló módon kell történnie. Ennek érdekében szükség van a pedagógusok heti kötelező tanóraszámának jelentős csökkentésére, a kötelező tanórán kívüli tanulási lehetőségek és egyéni fejlesztés biztosításában való közreműködés kötelező heti óraszámának rögzítésére a teljes munkaterhelés növelése nélkül.
25. **Az oktatásban dolgozó bizonyos csoportokba tartozók közalkalmazotti státusz elvesztésével kialakult helyzetének méltányos rendezése.** A közalkalmazotti státuszukat elvesztett oktatási dolgozók esetében tárgyalásokat kell kezdeni az érintett érdekképviselőkkel az elvesztett munkavállalói jogokkal kapcsolatos kérdések méltányos rendezésére törekedve.
26. **Oktatási egyenlőtlenségek csökkentését szolgáló önálló kormányzati stratégia kidolgozása.** Az e programban megalapozott, a közoktatásra vonatkozó, részletesen kidolgozott intézkedéseken túl a stratégiának ki kell terjednie a közoktatásban keletkező egyenlőtlenségek egész élet során fennmaradó, felnőttképzéssel enyhíthető munkaerő-piaci, életviteli, társadalmi hátrányok kezelésére hivatott átfogó, az oktatási területen túlmutató intézkedésekre is. A stratégiák, jogszabályok megalkotásánál ágazatok közötti együttműködés szükséges, a mindennapi megoldásoknál pedig építeni kell a helyi közösségekkel, a szülőkkel, munkahelyekkel való együttműködésre, meg kell teremteni ennek jogszabályi feltételeit, támogatását.
27. **Stratégiai tervezés a felsőoktatásban.** Nemzeti szintű társadalmi-gazdasági fejlesztési stratégiát és ahhoz kapcsolódó "ágazati" stratégiákat kell kidolgozni. Szükség van egy felsőoktatási stratégiára is, amelynek fontos eleme, hogy a felsőoktatás tevékenységei (oktatás, kutatás, "harmadik misszió") miként szolgálhatják az átfogó társadalmi-gazdasági stratégiában kitűzött célokat. A felsőoktatási stratégia térjen ki annak meghatározására, hogy a más területekre vonatkozó "ágazati" stratégiákhoz miként kapcsolódhatnak a felsőoktatási intézmények, például a közoktatás fejlesztése, a vállalkozásfejlesztés, az innováció, a területfejlesztés, a környezetvédelem és a szociális kérdések terén.
28. **Minőségi működés biztosítása a felsőoktatásban.** A képzési és kimeneti követelmények szerepének radikális átalakítása. A felsőoktatási intézmények döntési kompetenciájába kell tartoznia annak, hogy milyen szakokat, képzéseket indítanak vagy szüntetnek meg; ebből a szempontból külső kritérium kizárólag az akkreditációs követelményeknek való megfelelés lehet. Az oktatói jogviszony és az oktatói munkaterhelés újraszabályozása, ami szavatolja az oktató- és kutatómunkához szükséges stabilitást, és felszámolja a terhelés egyoldalúan kontaktóra-központú elszámolását. Komplex, intézményi szintű minőségfejlesztési tervek létrehozása és megvalósítása

részvételi alapon (a hallgatók, a beosztott oktatók és az oktatást segítő dolgozók bevonásával) az Európai Felsőoktatási Térségben alkalmazott megoldások figyelembevételével.

29. **Felsőoktatás tényeken alapuló értékelése.** Az intézmények teljesítményének átláthatóságát és elszámoltathatóságát, valamint a felsőoktatási intézményekben zajló minőségfejlesztést támogató felsőoktatási értékelési rendszer kialakítása.
30. **Felnőttkori tanulás szabályozása.** A munkavállalók továbbképzésekhez való jogát törvényben kell rögzíteni. A felnőttképzés együttműködési rendszerének intézményesítése. A protekcionista szabályozási elemek kiiktatása mind az egyes képző/szolgáltató vállalkozások, mind az iskolai rendszerű szakképzés és a felsőoktatási intézmények vonatkozásában. A felnőttképzés területén a szektorközi együttműködések jogszabályi megalapozása országos, regionális és helyi szinten.
31. **Személyre szabott és tanulási igényekhez alkalmazkodó felnőttképzési rendszer.** A képzési rendszerek és szereplők állami túlszabályozásának megszüntetése. Az állami ellenőrzés (követelmények, minőségbiztosítás) korlátozása azokra a képzési területekre, ahol vagy többségében az állam lesz a foglalkoztató (védelem, igazgatás, oktatás stb.), vagy biztonsági, egészségügyi stb. okokból a szakmák, tevékenységek szabályozása szükséges. Független vizsgaközpontok rendszerével és a felnőttképzési szerződésekkel kell biztosítani azt, hogy a képzés az általa ígért kimenetet adja.
32. **Tanulástámogató szolgáltató rendszerek építése.** Állami tanulástámogató rendszerek kialakítása és fenntartása. Létre kell hozni és működtetni kell a közhiteles állami képzési és munkaerőpiaci tájékoztató rendszert, az állampolgári jogon járó, minőségbiztosított pálya/karrier-tanácsadást és mentorálást. Bármilyen formában megszerzett kompetenciák elismerése megfelelő minőségű és kiterjedtségű validációs rendszeren keresztül. Biztosítani kell a végzettségek és kompetenciák egyéni nyomon követését és igazolását („kompetenciakártya”). Forrást szükséges biztosítani a képzők kihelyezett képzésekre való ösztönzésére, a résztvevők számára *utazási kedvezmény* és szálláslehetőség biztosítására.
33. **A munkaügyi szolgáltatások és felnőttképzés erőteljesebb összekapcsolása.** A foglalkoztatási támogatások rendszerét alapvetően át kell alakítani. A képzést, a szolgáltatásokat, a pénzbeli és a munkaadók számára nyújtott támogatásokat egységben szükséges kezelni, vizsgálni kell az egyes eszközök és eszközcsomagok hatékonyságát. A képzési ajánlatok és támogató eszközök személyre szabása érdekében képzett munkavállalási tanácsadók bevonása és a támogató intézményrendszer átalakítása, a kormányhivataloktól leválasztott újjászervezése szükséges. A vállalatok által szervezett képzések mellett szükséges a foglalkoztathatóságot szolgáló, vállalati keretben nem megvalósítható képzések támogatása is.
34. **Kötelező továbbképzési rendszerek fejlesztése.** A közszolgálatok és közszolgáltatások területén dolgozók számára kötelező továbbképzéseknél olyan intézményes megoldások kidolgozására és bevezetésére van szükség, amelyek szavatolják, hogy a továbbképzések magas színvonalon, a résztvevők megelégedésére működjenek. Ezek kidolgozásába be kell vonni az érintett szférák érdekképviselőit, szakmai szervezeteit. A továbbképzési rendszerek zártságát meg kell szüntetni, a továbbképzések rendszereinek szektorsemleges módon kell működniük.
35. **A felnőttképzés hatásosságának nyomon követése.** A felnőttképzés folyamatának szabályozása helyett kimenet- és hatásindikátorok alkalmazása. Ennek részeként szigorúan anonimizált életpálya-követési rendszer működtetése, amely alkalmas az aktív életpálya epizódjainak követésére (munkanélküliségi időszakok, inaktivitás, bér- és jövedelemváltozások), illetve a munkaerőpiaci és képzési helyzet nyomon követése, előrejelzése. Harmonizált mérési rendszer kialakítása a felnőttképzés társadalmi, gazdasági és egyéni eredményeinek mérésére egyéni, intézményi, helyi és országos szinten. A képzést érintő intézkedések előzetes hatásvizsgálatának és utólagos hatékonyságvizsgálatának széleskörű alkalmazása.

3.2 Egyes problématerületekhez kapcsolódó célzott beavatkozások

36. **Befogadó iskolaközpontok célzott fejlesztése.** A befogadó iskolaközpontokban férőhelybővítés, iskolán belüli szelekció/szegregáció megelőzését szolgáló intézkedéscsomag, iskolafelhasználók számára jól érzékelhető fejlesztések, összevonás előtt egy éves közös pedagógiai program és iskolafejlesztési program kidolgozása a szülők bevonásával, ezek megvalósítását szolgáló közös továbbképzések.
37. **A tanulók és az oktatásban alkalmazottak közlekedésének támogatása.** Iskolabusz szolgáltatás kiterjesztése minden kistélepülésre, ahol nem működik iskola. Más településről bejáró iskolai alkalmazottak közlekedési költségeinek megtérítése.
38. **Az oktatás tartalmi és módszertani fejlesztését szolgáló kezdeményezések támogatása.** Az oktatás egyes szegmensei megújítását célzó kísérleteket, módszertani kísérleteket, alternatív megoldásokat ösztönözni kell, jogilag és a feltételek megteremtésével lehetővé kell tenni. Sikerességüket vizsgálni kell, és sikeresség esetén segíteni kell elterjedésüket, be kell emelni őket a hivatalos megoldások közé.
39. **Aktív tanulást támogató rendszerek létrehozása.** A tanórai keretek között zajló tanulás arányának csökkentése alternatív tanulásszervezési módszerek alkalmazhatósága érdekében, pedagógusok alternatív online és offline tanulásszervezési módszerek alkalmazására való módszertani felkészítése. A tanulmányi versenyek kiegészítése átfogó műveltségi területenként megszervezett tanulói projekt versenyekkel, csoportok versenyek rendezésével.
40. **Intézményi programok kialakításának támogatása.** Oktatási programok, programcsomagok, óvodai nevelési programok fejlesztése, elterjesztésének és használatba vételének támogatása, az alkalmazásukat lehetővé tevő szabályozási környezet kialakítása.
41. **Tematikus és tantárgyi tartalomfejlesztés.** Különösen az iskolák által szabadon választható etika oktatás tartalmának megújítását szolgáló fejlesztések, a kapcsolódó tantárgyak tartalmának kiegészítése az alapvető társadalmi egyenlőtlenségekhez kötődő tartalmakkal, így például a társadalmi egyenlőtlenségek, a nemi egyenlőség, a környezettudatosság és a demokratikus attitűdök terén, a választható hittan oktatás tanterven kívüli keretek között való megszervezése, tematikus és tantárgyi programcsomagok fejlesztése.
42. **Átfogó nyelvtanítás-fejlesztési program kidolgozása és végrehajtása.** A kutatások és értékelési folyamatok eredményeiként rendelkezésre álló tudás felhasználásával szükséges kialakítani egy átfogó, az intézményes nevelés minden szintjén és formájában megfogalmazható feladatokat kitűző fejlesztési programot. Az angol nyelv oktatásának kötelezővé tételével kapcsolatban két egymással szemben álló szakmai elképzelés létezik, a követendő iránnyal kapcsolatban politikai döntések lesznek szükségesek: (1) Az angol nyelv kötelező tanítása minden diák számára, az általános iskolai valamint az érettségig angol nyelvből kell mindenkinek vizsgázni. (2) Nem kötelező az angol nyelv tanulása, de meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy bárki tanulhasson angol nyelvet bármely iskolatípusban és iskolafokon.
43. **Programok adaptációjának támogatása.** Pályázati rendszer létrehozása a köz- és a felsőoktatásban nemzetközileg bevált képzési programok hazai adaptációjára, különösen a fenntarthatóság, a sajátos nevelési igényű gyerekek inkluzív oktatása, a demokratikus aktív állampolgári nevelés, a pénzügyi és vállalkozási ismeretek, a nemek közötti és szexuális kisebbségek esélyegyenlősége valamint a kisebbségek és bevándorlók inklúziója terén.
44. **A tantárgyi integráció, a nem tantárgyi keretek között zajló nevelőmunka fejlesztésének támogatása.** Az integrált és komplex tantárgyak (tanterveik, oktatási programjaik), valamint a nem-tantárgyi alapú tanulásszervezési formák terjedésének támogatása reál és humán műveltségterületen egyaránt; az ehhez szükséges feltételek megteremtése: a pedagógusképzés

ennek megfelelő megújítása, oktatási programcsomagok fejlesztése, helyi tantervi minták kialakítása, taneszközök fejlesztése. Mindebben messzemenően építeni kell a hazai környezeti nevelésben kialakult, korszerű tantervi és oktatási megoldások felhasználására.

45. **A sajátos nevelési igényű tanulók oktatása.** A sajátos nevelési igényű tanulók integrált, inkluzív oktatását szolgáló finanszírozási ösztönzők alkalmazásához szükséges és az e programok magasabb fajlagos költségeit elismerő stabil költségvetési finanszírozás. A sajátos nevelési igényű tanulók integrációját és inkluzív oktatását szolgáló fejlesztési programok újraindítása. A sajátos nevelési igényű tanulók oktatásában résztvevő oktatási intézmények szakemberigényének kielégítése, a tanulóknak és szüleiknek biztosított szakszolgálatok rendszerének újbóli kiépítése, szakemberszükségletük kielégítése.
46. **Az oktatás kulturális tartalmának gazdagítása.** A popkultúrának a tanulás-tanítás folyamataiban való megjelenését támogató fejlesztések és változtatások: a központi tartalmi szabályozás átalakítása során a megfelelő fejlesztési feladatok felvétele a dokumentumokba, továbbá annak elősegítése, hogy az európai magaskultúra értékei és a magyar nemzeti kulturális hagyomány mellett a tanulók környezetében jelen lévő popkultúra elemei is megjelenjenek az oktatási programokban, taneszközökben.
47. **Nemzetközi beágyazódás támogatása.** A diákokra, hallgatókra, az oktatókra, kutatókra vonatkozó közoktatási és felsőoktatási nemzetközi mobilitási programok helyzetének áttekintése, a fejlesztés lehetőségeinek megkeresése, az erre irányuló állami támogatás bővítése.
48. **A támogató, segítő személyzet alkalmazása feltételeinek biztosítása.** Óvodai és iskolai foglalkoztatásuk szabályozási és finanszírozási feltételeinek megteremtése. Jogszabályban kell biztosítani a különböző szektorok – gyermekvédelem, szociális ellátó rendszer, egészségügyi, munkaerő-piaci szolgáltató rendszer együttműködésének kereteit. Fel kell építeni az online és személyes központi segítő szolgáltatások (pl. tájékoztatás, felvételi felkészítés) rendszerét.
49. **A tartalomfejlesztés szabadságának és az oktatási piac működésének célorientált biztosítása.** A tankönyv, digitális tartalom, programcsomag, taneszköz fejlesztés, előállítás és terjesztés szabadsága.
50. **A standardok implementációjának támogatása.** A kimeneti követelményeket rögzítő standardok implementációját szolgáló képzési és továbbképzési programok fejlesztése, akkreditációja és indítása. E programok tematikájának kidolgozása során figyelembe kell venni az öt kiemelt kompetenciaterületen, valamint az általános kompetenciafejlesztés terén megfogalmazott standardokat egyaránt. A programoknak a kompetenciafejlesztés alapvető pedagógiai, tanulásszervezési, módszertani megújulását kell szolgálniuk.
51. **A beiskolázási szabályok módosítása a szelekció visszaszorítása érdekében.** A közoktatás rendszerén belül működő felvételik, valamint a beiskolázás szabályozásának felülvizsgálata, a jogszabályi háttér átalakítása a szelekciós folyamatok kiküszöbölése érdekében, az ezzel kapcsolatos szabályok szigorítása, betartásuk számon kérhetőségének biztosítása.
52. **Deszegregációs program.** Egy bírósági ítéletek elemzésén alapuló önálló deszegregációs program széles társadalmi bázison történő kialakítása, a program végrehajtása. A szegregáció visszaszorítását és megelőzését szolgáló szabályozási, finanszírozási környezet kialakítása, közigazgatási oktatási diszkriminációs monitoring rendszer létrehozása, jogvédő szervezetek támogatása és a velük való együttműködés kialakítása.
53. **A szociális támogatások rendszerének kiterjesztése.** Át kell tekinteni az oktatáshoz kapcsolódó szociális támogatások rendszerét és ki kell terjeszteni azokat. A középfokú oktatásban szociális ösztöndíjrendszernek a szakképzés mellett a gimnáziumra is ki kell terjednie..
54. **Az iskolák szocializációs szerepének erősítése.** Pedagógusok számára a társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos érzékenyítő tréningek fejlesztésének és hozzáférhetővé

tételének támogatása, e programok beépítése a pedagógusképzése (különös figyelemmel a társadalmi nemekkel, szexuális kisebbségekkel, környezettel és demokratikus neveléssel összefüggő tartalmakra). Tanulók számára hasonló tematikájú programok támogatása, meglévő programok (pl. ökoiskola program) kiterjesztése.

55. **A szocializációs szerep erősítésével kapcsolatos intézményi fejlesztések informálása.** A legfontosabb attitűdformálással kapcsolatos nevelési célokra vonatkozó intézményi önértékelési eljárások fejlesztése és alkalmazásuk elterjesztése. Rendszeres reprezentatív pedagógusi és tanulói attitűdvizsgálatok a közoktatás minden szintjén.
56. **Az iskolák etikusi működésének támogatása.** Minden oktatási intézményben az óvoda/iskola által a szülők bevonásával megalkotott etikusi kódex elfogadásának kötelezővé tétele. Az etikusi kódex kötelező tartalmi elemei közé a nemek közötti esélyegyenlőség és a környezetvédelem szempontjainak felvétele. Az etikusi kódex érvényesítésével és panaszkezeléssel kapcsolatos intézményi mechanizmusok kialakítása.
57. **A pedagógusképzés gazdagítása.** A tanárok, tanítók és óvodapedagógusok képzési és kimeneti követelményeinek megváltoztatása, más igények érvényesítésével együtt a globális, valamint a fenntarthatóságot szolgáló neveléssel kapcsolatos követelmények megjelenítése a dokumentumokban.
58. **A pedagógusok szakma önszerveződésének támogatása.** A Pedagógus Kar köztestületi jellegének és a kötelező tagságnak a megszüntetése. A pedagógus szakszervezetek és a pedagógus szakmai szervezetek működésének átlátható költségvetési támogatása. A pedagógus szervezetek aktív bevonása a fejlesztési és szakmai szolgáltató rendszerbe.
59. **A tanítás és tanulás fizikai tereinek modernizációja.** Iskolaépület felújítási és bővítési program elindítása, melynek kötelező eleme munkát és tanulást, valamint közösségi és egyéni tevékenységeket, játékot és sportot szolgáló többcélú kreatív terek kialakítása és felszereltségük korszerűsítése.
60. **Az intézményekben a tanulás-tanítás folyamatait a pedagógusok mellett segítő specialisták alkalmazása, ehhez a megfelelő szakemberek biztosítása.** Speciális tudással rendelkező, sajátos tanulástámogatási és tanulásszervezési feladatokra kiképzett, nem tantárgyakat tanító, de a tanulási-tanítási folyamatokba bekapcsolódó specialisták foglalkoztatásának beépítése az oktatásfinanszírozási rendszerbe, ilyen szerepben foglalkoztatott szakemberek felsőoktatási képzésének elindítása, illetve kiterjesztése.
61. **Intézményi programok megújítását szolgáló fejlesztések támogatása.** A szülők és tanulók bevonásával készülő, az iskolai, iskolán belüli és kívüli nem formális és non-formális tanulási tevékenységekre is kiterjedő egyéni fejlesztési programokon alapuló intézményi oktatási programok kísérleti bevezetésének támogatása.
62. **Az iskola és a munka közötti átmenet megkönnyítése érdekében a pályaorientációs rendszer kiterjesztése és fejlesztése.** Külön programot kell kidolgozni az SNI tanulók szakképzésére és munkapiacra való kilépésük támogatására.
63. **A szakmai szolgáltató rendszer újbóli kiépítése.** A szakmai szolgáltató és szakszolgálati rendszer, valamint a pedagógus továbbképzési rendszer szolgáltatási és programkínálatának illetve kapacitásainak jelentős bővítése, szektorsemleges minőségbiztosításuk kialakítása.
64. **Felsőoktatásba való belépés támogatása.** A felsőoktatásban az államilag finanszírozott férőhelyek számának lényeges növelése. A felsőfokú oktatásba való belépés szűkítését szolgáló adminisztratív korlátok felszámolása. Az alapképzésben és az osztatlan pedagógusképzésben való részvétel tandíjmentessége, teljes körű állami finanszírozása. Önálló, tanulmányi

ösztöndíjrendszertől és diákhiteltől független, azokat kiegészítő állami szociális ösztöndíjrendszer létrehozása rászoruló hallgatók részére.

65. **A felsőoktatás modernizációját szolgáló kormányzati programok.** A hallgatóközpontú, a képzési célokat középpontba állító működésmódok kialakítására, illetve új (részben már kidolgozott) képzési tervek tényleges bevezetésére, a hallgatói szolgáltatások bővítésére, a programkínálat gazdagítására a mesterképzés szintjén, valamint pedagógiai és andragógiai képzések, ill. továbbképzések indítása az oktatói pályára készülők és a már pályán lévők számára.
66. **A felsőoktatás nemzetközi beágyazottságának erősítése.** Az Erasmus-programokban való részvétel erősítése érdekében az állami kiegészítő támogatás biztosítása a külföldi részképzések, szakmai gyakorlatok megélhetési költségeinek fedezésére. El kell érni, hogy a magyar felsőoktatás legjobb minőségű programjaival jelen legyen az Európai Felsőoktatási Térség piacán. Ennek érdekében elérhetővé kell tenni a magyar állami ösztöndíjat egyes idegen nyelven folyó képzésekre jelentkezők számára is. A magyar nyelvű egyetemi programok hallgatóit is ösztönözni kell idegen nyelvű kurzusok felvételére.
67. **A felsőoktatási privatizáció felülvizsgálata.** Az állami egyetemek alapítványi kézbe adásával létrejött, alkotmányos alapelveket, jó erkölcsöt és az egyetemek funkcióinak betöltését sértő helyzet felszámolása.
68. **Magyarországon működő külföldi felsőoktatási intézmények státusával kapcsolatos problémák megoldása.** A CEU magyarországi működésének korlátozására született jogszabályok hatályon kívül helyezése. A Magyarországon működő külföldi egyetemek helyzetének egységes szabályozása a magyar felsőoktatásra érvényes normákból kiindulva.
69. **Megerősítő intézkedések alkalmazása Roma fiatalok számára.** A hátrányos helyzetű fiatalok felsőoktatási tanulmányainak kormányzati támogatása, különös tekintettel a roma fiatalokra. Fejlesztő megerősítő intézkedések alkalmazása, mint például a felsőoktatásba bekerültek benmaradását segítő programok (felzárkóztatás, mentorálás) ösztönzése. A felsőoktatásba való bekerülést támogató preferenciális megerősítő intézkedés (plusz pontszám) alkalmazása roma fiatalok számára.
70. **Készséggarancia rendszer kialakítása a felnőttek képzésében.** Azon alapkészség szintek azonosítása, amelyek hiányában támogatott készségfejlesztő képzésben lehet részt venni. Az alapkészségek – kiemelten a digitális készségek – meghatározott szintjének elérését államilag finanszírozott képzésekkel kell lehetővé tenni, speciális esetekben a részvételt lehetővé tevő támogatást is biztosítva.
71. **Felnőttképzési programok fejlesztése.** Pályázati források biztosítása a képző intézmények és vállalkozások számára infrastruktúra fejlesztésére és munkatársak képzésére, kiemelten támogatva a minőségi digitális oktatást szolgáló megoldásokat; a magánszféra bevonásával fejlesztett központi tananyagkínálat és szervezést segítő megoldások hozzáférhetővé tétele akár térítés ellenében, azok kötelezővé tétele nélkül.
72. **Digitális készségek felnőttkori fejlesztése.** A felnőttkori tanulás és a felnőttképzés digitalizálása alapvetően a hozzáférést (DigKomp), az oktatói felkészülést (szintúgy DigKomp), a digitális keretrendszer alkalmazását (LMS) és tartalomfejlesztést, valamint a pályakövetést szolgáló fejlesztések és programok kell, hogy szolgálják.
73. **Felnőttkori tanulási lehetőségek bővítése.** Megfelelő képzési és szolgáltatási kínálat biztosítása olyan térségekben, illetve olyan képzési területeken, ahol ezt a fizetőképes kereslet piaci alapon nem teszi lehetővé. Nagy volumenű, de személyre szabott, mentorálással segített képzési

programok elindítása az alapkészségek megszerzésére és a tanulási készségek fejlesztésére. Állami hozzájárulás a digitális felnőttképzésben való részvétel feltételeinek biztosításához.

74. **A fogyatékkal élők és a megváltozott munkaképességűek képzése.** A fogyatékkal élők és a megváltozott munkaképességűek képzéséhez szükséges, a pályázati forrásoktól független humán erőforrás és finanszírozás biztosítása, őket megcélzó képzési programok fejlesztésének támogatása.
75. **Képzési adatszolgáltatás és adatvédelem.** A képzésben résztvevők túlzott személyes adatszolgáltatási kötelezettségének megszüntetése; az ügyfélkapus adatszolgáltatás, adminisztráció lehetőségének biztosítása, az adatszolgáltatás egyes elemeinek önkéntesség tétele. Az oktatási nyilvántartás szabályozásának adatvédelmi szempontú áttekintése; az állam ellenőrző szerepének megerősítése a magán adatkezelők felett.

3.3 A javasolt beavatkozások megvalósítása előfeltételét képező intézményi változtatások

76. **Bürokratikus központosítás felszámolása, decentralizáció a közoktatásban.** Olyan oktatásirányítási decentralizáció, amely egyfelől kiküszöböli a 2011 előtti rendszer végletes széttagoltságából fakadó problémákat és lehetővé teszi teljes helyi közoktatási intézményhálózatok szektorsemleges irányítását, másfelől biztosítja a települési önkormányzatok, illetve általában a helyi közösségek aktív részvételét a fenntartói irányítási döntések meghozatalában. A kialakítandó decentralizált rendszerben a központi kormányzat nem láthat el intézményfenntartói feladatokat, ezért a Klebelsberg Központot és a tankerületi központokat meg kell szüntetni. Az állami közoktatási intézmények irányítási és fenntartói feladatait önálló intézményfenntartó szervezetek, vagy városi önkormányzatok látják el. E szervezetek fölött nem áll központi irányító szervezet, munkájukat az Alaptörvény, a törvények, országgyűlési határozatok, és törvény által meghatározott körben születő kormányhatározatok és miniszeri rendeletek alapján végzik. Az elsősorban az óvodák, az általános iskolák, a gimnáziumok, s ha indokolt, akkor gyógypedagógiai intézmények, szakszolgálatok és szakmai szolgáltatók, középiskolai kollégiumok irányításával és fenntartásával kapcsolatos feladatokat ellátó szervezetek kistérségekben és városokban szerveződnek. A szakképzés, a gyógypedagógiai ellátás, a szakmai szolgáltatás, a szakszolgálatok, a középiskolai kollégiumok kistérségi, városi fenntartói szervezetekhez nem tartozó intézményei számára is létrejönnek hasonló fenntartói szervezetek, azonban szervezésük a kistérségeknél, városoknál nagyobb területeken történik.
77. **A közoktatásban a stratégiai tervezés kialakítása.** A közoktatási többszintű (országos, regionális, fenntartói és intézményi) összehangolt középtávú tervezési rendszerének újbóli kialakítása.
78. **Az országos oktatáspolitikai egyeztetési és konzultációs rendszer újjászervezése.** A korábbi Közoktatás-politikai Tanácshoz hasonló feladatokkal és jogkörökkel létre kell hozni az *Oktatáspolitikai Tanácsot*, amelyben képviselethez jutnak mind a négy oktatási, képzési terület (közoktatást, szakképzést, felsőoktatást, felnőttképzést) képviselő szervezetek. A tanács összetétele tekintetében mintát jelent a korábbi közoktatáspolitikai Tanács összetétele, de ezen kívül figyelembe kell venni a négy terület képviseletét, és indokolt képviseleti lehetőségeket biztosítani a diákok és a szülők szervezeteinek is. A Tanács munkáját saját költségvetés és e feladatra alkalmazott apparátus segítse. Feladat a közoktatási érdekképviseleti egyeztetés tripartit (kormány, munkáltatók, munkavállalók szervezetei) ágazati rendszerének helyreállítása. A korábbi Országos Köznevelési Tanács nem alakul újjá, szerepét a kormánytól független Közoktatási Értékelési Tanács veszi át.
79. **Közoktatási intézményi autonómiák helyreállítása.** Óvodák és iskolák szakmai, szervezeti és gazdálkodási autonómiájának helyreállítása, a szülők és külső partnerek intenzív bevonódását

szolgált procedurális szabályozás. A közoktatási intézmények szakmai tevékenységének két alapdokumentuma az Intézményi Pedagógiai Program és az Intézményi Fejlesztési Terv. Az intézményi döntéshozatal szabályainak és a vezetői felelősségek egyértelmű rögzítése.

80. **A helyi iskolahálózatok irányításának társadalmisítása.** Iskolavezetők, szülők, diákok, pedagógusok, önkormányzati vezetők, nem állami iskolák, helyi civil szervezetek, a szociális/gyermekvédelmi terület, a helyi vállalkozások képviselőinek részvételével, a kistérségi, illetve térségi fenntartó és irányító szervezet mellett működő *helyi-területi közoktatási tanácsok, esetleg felügyelőbizottságok* létrehozása, alapvetően konzultatív, illetve ellenőrző szereppel. (Egyéb jogosultságok megadása további átgondolást igényel.) A több intézménnyel rendelkező települések önkormányzatai mellett helyi konzultatív szervezetek létrehozása. Az iskolákban, óvodákban és kollégiumokban működő, az iskolahasználók érdekérvényesítését szolgáló szervezetek (iskolaszék, szülői szervezet, diákönkormányzat) jogosítványainak kiszélesítése, működési feltételeik biztosítása.
81. **A felsőoktatási intézményi autonómiák újjáalakítása.** A felsőoktatási intézmények oktatási, tudományos, személyzeti, szervezeti és gazdálkodási autonómiájának magas szinten történő biztosítása. Az autonómia törvényi garanciáinak megteremtése és érvényre juttatása fenntartótól függetlenül az összes magyar egyetemre kiterjedően. A kancellári és konzisztórium rendszer megszüntetése.
82. **Új közoktatás-finanszírozási rendszer létrehozása.** Átlátható, decentralizált, normatív (formula alapján kalkulált) és a fenntartók és intézmények gazdálkodási autonómiáját elismerő finanszírozási rendszer helyreállítása, a tanulólétszám és a kapacitások egyensúlyának fenntartását, valamint speciális oktatási programkínálat biztosítását szolgáló pénzügyi ösztönzők alkalmazása, valamint az egyéb intézményi feltételek megteremtését és működtetését szolgáló stabil finanszírozás biztosítása. A közoktatásra fordított kiadások GDP hányadának lényeges mértékű emelése, ezzel a közoktatásban az egy tanulóra jutó, összehasonlítható áron számolt költségek tekintetében az Európai Unió országainak első negyedébe való bekerülés.
83. **A felsőoktatás finanszírozása.** A felsőoktatás költségvetési támogatásának a GDP 1 százalékára emelése. Ezen belül mind az oktatók, mind az oktatást segítőket alpbérének növelése a közép-európai felsőoktatás átlagos bérszínvonalára. A képzési normatívák jelentős emelése, reális költségszámítások alapján. A képzési normatívák és a költségtérítés összekapcsolásának megszüntetése. Az intézmények állami finanszírozásával kapcsolatban olyan rendszer kialakítása célszerű, amely: i. 3-4 éves távlatban lehetővé teszi az intézmény számára a tervezést és a kiszámítható gazdálkodást, lehetővé teszi az intézményi célok megjelenítését és figyelembe vételét, finanszírozását, ösztönöz a magasabb teljesítmény elismerésére, ösztönzi, de nem kényszeríti az intézményt más források bevonására. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy vállalatok, alapítványok az adórendszer által is ösztönzött módon támogassák a felsőoktatást.
84. **A felnőttkori tanulás finanszírozása.** Olyan finanszírozási rendszer létrehozása, amelyben az egyén, az állam és a vállalat (amennyiben érintett) egyszerre játszanak szerepet a tanulás finanszírozásában. A nemzetközi tapasztalatok és a hazai lehetőségek ismeretében meg kell vizsgálni mindazon megoldásokat, amelyek erre lehetőséget adnak – jelenleg ezek egyike mellett sem lehet még letenni a voksot. Ilyen megoldás az *egyéni képzési számla (képzési kártya)*, amelynek felhasználásához az állam kedvezményeket ad, és amelyre az egyén, a vállalat, esetleg az állam képzésre és képzéshez kapcsolódó szolgáltatásra szabadon felhasználható forrásokat fizethet be, illetve a *képzési utalvány (voucher)* rendszer, de ide tartozhat az *ingyenesen elérhető online képzések* rendszere is. A *vállalatokat* normatív, a kisvállalkozások számára is elérhető adó- és járulékkedvezményekkel kell ösztönözni saját dolgozóik képzésére. A finanszírozást függetlenné kell tenni a képzési formától. A második szakma felnőttkorban is automatikus ingyenessége helyett a felnőttek számára nyújtott képzési támogatások, kedvezmények, hitelek, legyenek

felhasználhatók a szervezett felnőttképzés mellett az önszabályozott tanulás feltételeinek biztosítására, valamint iskolai rendszerű szakképzésre, felsőoktatásra is.

85. **Transzparens pénzügyi tervezés.** Magyarország költségvetésében az oktatásra fordított kiadások tervezésének és az elszámolásnak a mainál sokkal átláthatóbbá tétele.
86. **Az oktatási intézmények nyílt demokratikus működésének biztosítása.** Az óvodák, iskolák és felsőoktatási intézmények működésével kapcsolatos procedurális szabályok rögzítése során a tanulók, hallgatók, szülők, helyi közösségek és külső intézményi partnerek aktív bevonódásával kapcsolatos szabályok rögzítése, az intézmények demokratikus működésének biztosítása.
87. **Az iskolák és óvodák fejlesztése kötelezettségének helyreállítása.** Ciklikus és rendszeres intézményi önértékelés és ezen alapuló iskolafejlesztés (hároméves iskolafejlesztési programok megalkotása, elfogadtatása és megvalósítása) rendszerének működtetése a közoktatásban.
88. **Állami külső minőségértékelés létrehozása a közoktatásban.** Kockázat alapú, független és professzionális, országos és regionális központok által végzett külső intézményértékelés (tanfelügyelet) rendszerének létrehozása és működtetése. A minőségértékelési rendszer stabilitását és szakmai autonómiáját biztosító független szakértői kormányzás intézményi kereteinek kialakítása (kormánytól független Közoktatási Értékelési Tanács által felügyelt Közoktatási Értékelési Központ létrehozása). A minőségértékelés segítésére az oktatásban keletkező adatok összekapcsolásán alapuló információs rendszer (EMIS) kifejlesztése és alkalmazása.
89. **Keresletvezérelt szolgáltatási piac létrehozása.** Szektorsemleges és minőségbiztosított szakmai szolgáltató rendszer újbóli kialakítása, kapacitásainak jelentős bővítése.
90. **A pedagógusképzés és továbbképzés megújítása.** Aktív tanulást segítő, differenciált, személyre szabott és készségek fejlesztésére orientált („adaptív”) pedagógiai gyakorlathoz (tanításhoz és tanulásszervezéshez) szükséges kompetenciák folyamatos és kiterjedt fejlesztését szolgáló pedagógus képzési és továbbképzési rendszer létrehozása.
91. **Közoktatási ágazati humánerőforrás-gazdálkodási rendszer újragondolása.** Az aktív tanulást segítő, differenciált, személyre szabott és készségek fejlesztésére orientált („adaptív”) pedagógiai gyakorlat (tanítás és tanulásszervezés) számára teret biztosító és arra ösztönző intézményi munkaerő gazdálkodási rendszer kialakítása.
92. **Független felsőoktatási akkreditációs mechanizmus létrehozása.** A felsőoktatási akkreditációs mechanizmus (MAB) függetlenségének helyreállítása, nemzetközi standardok érvényesítése, valamint külföldi szakértők, esetleg akkreditációs ügynökségek bevonásával.
93. **A felsőoktatás „köztes testületeinek” helyreállítása.** Egy olyan, a felsőoktatás fejlesztési irányainak meghatározásában közreműködő, saját erőforrásokkal rendelkező, véleményező és tanácsadó testület létrehozása, amelynek munkájában az intézmények képviselői, az oktatók-kutatók érdekszervezetei és a hallgatói szervezetek delegáltjai, valamint az MTA és az egyetemeken kívüli kutatóközösség képviselői vesznek részt.
94. **Hallgatói önkormányzatok működésének újraszabályozása.** Az egyetemi hallgatók önkormányzati rendszerének megújítása annak érdekében, hogy alkalmassá váljanak a hallgatói érdekek feltárására és képviseletére. Meg kell teremteni a hallgatói önkormányzati szervek döntéshozatalban való részvételének intézményes garanciáit, ugyanakkor szakítani kell azzal a gyakorlattal, hogy ezek a szervezetek gondoskodjanak különféle hallgatói szolgáltatásokról.
95. **Személyre szabott és integrált munkaügyi képzési szolgáltatások intézményi hátterének megteremtése.** Olyan, szociális feladatokat is ellátó állami tanulás- és munkakeresés-támogató ügynökséget kell létrehozni, amely a két területet egyetlen tető alatt kezeli (one-stop-shop). Az ügynökségek alapszolgáltatása az egyéneknek az egyéni szükségletekhez igazodó, a tanulás minden formáját és színterét, valamint az ezek érdekében igénybe vehető szociális támogatásokat

is magában foglaló, egyéni tanulási terven és ehhez kapcsolódó egyéni finanszírozási kereten alapuló szerződések megkötése. Az ügynökségek által működtetett egységes rendszerbe kell becsatornázni minden felnőttoktatást és munkaügyet szolgáló uniós transzfert.

96. **Felnőttkori tanulás intézményrendszerének és együttműködési rendszerének bővítése.** A tanulástámogató ökoszisztéma részeként meg kell szervezni a megfelelő humán erőforrással működő regionális vagy megyei kompetenciaközpontok (tanulási központok) rendszerét. A központok helyet adnak különböző tanulástámogató szolgáltatásoknak biztosítják a bármilyen formában megszerzett kompetenciák validációját, vizsgaközpontok működését, aktívan támogatják a bármely életkorban zajló tanulást szolgáló együttműködési hálózatok, helyi kompetenciapontok kialakulását, valamint elősegítik a képzési, kulturális, közoktatási és felsőoktatási intézmények, vállalkozások és civil szervezetek közötti együttműködést. A tanulási központok közreműködnek képzési és szolgáltatási kínálat biztosításában azokban a térségekben, illetve olyan képzési területeken is, ahol ezt a fizetőképes kereslet piaci alapon nem teszi lehetővé.
97. **Közművelődési és oktatási intézmények bekapcsolása a felnőttkori tanulásba.** Megfelelően képzett szakemberekkel ellátott multifunkcionális kreatív terek működésének projektetől független biztosítása a létező intézményrendszerre (közművelődés, könyvtárak, közgyűjtemények, Digitális Jólét Pontok, oktatási intézmények) alapozva.
98. **A közművelődés színvonalas működése feltételeinek biztosítása.** A felnőttkori tanulás meghatározó elemét képező közművelődés területén *emelni szükséges az önkormányzatok számára a közművelődés jogszabályban előírt feladataira biztosított forrást és ellenőrizni kell ezen feladatok végrehajtását.* A források biztosítása esetén a digitális kompetenciafejlesztés feltételeinek biztosítása beemelhető az önkormányzatok kötelezően ellátandó választható *közművelődési alapszolgáltatásai* közé. A közművelődés szakmai, szolgáltató hátterét biztosító *Nemzeti Művelődési Intézetet* és a hozzárendelt képzés- és támogatásfelügyeletet vissza kell venni állami kézbe, és megközelíthető településen kell működtetni.
99. **Képzési tájékoztató rendszer intézményesítése.** Az újjászervezett munkaügyi ügynökségek és a tanulási központok hálózatainak az állami képzési és munkaerőpiaci tájékoztató rendszer végpontjaiként kell működniük. A rendszer alapja a munkaerőpiaci és képzési helyzet nyomon követése, előrejelzése, és amely átlátható információkkal szolgál az igénybe vehető támogatásokról, ingyenes képzési lehetőségekről is. A rendszernek az állampolgárok mellett a munkaadók tájékoztatását is szolgálnia kell.
100. **Az oktatás szereplőinek tudásigényét kielégítő rendszer létrehozása.** A rendszeres, az oktatás minden szintjét és ágát felölelő oktatáskutatás intézményrendszerének felállítása és működtetése, intézményesített tudásmenedzsment megteremtése. Az oktatásfejlesztést szolgáló kutatásokra vonatkozóan jelentős kutatási-fejlesztési alap létrehozása, az alapon keresztül tematikus pályázati formában alkalmazott kutatások és innovációs folyamatok kivitelezése.